

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΡΡΕΝΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ ΛΟΓΟΙ

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ
ΚΑΙ Ο ΥΠΕΡ ΑΡΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΥ ΤΥΠΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΝΕΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1940

Σχολείο Ι. Πατισσίου
Ζωγράφος
Καθηγητής Εφαρμογών ΤΕΙ/ΗΠ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣΕ)

Σπύρος Ι. Παπασπύρου
Ζωγράφος
Καθηγητής Εφαρμογών ΤΕΙ/ΗΠ.

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ ΛΟΓΟΙ

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΡΡΕΝΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ ΛΟΓΟΙ

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ
ΚΑΙ Ο ΥΠΕΡ ΑΡΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΥ ΤΥΠΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΤ΄ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΝΕΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΞΕΒ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1940

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Κικέρωνος.

Ὁ Μᾶρκος Τύλλιος Κικέρων (M. Tullius Cicero) ἐγεννήθη τὴν 3ην Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 106 π.Χ. πλησίον τῆς μικρᾶς πόλεως τοῦ Λατίου Arpinum. Κατήγετο ἐκ γονέων εὐπόρων, ἀνηκόντων εἰς τὴν τάξιν τῶν ἰπέων (ordo equester), οἱ ὅποιοι κατέβαλον πᾶσαν φροντίδα, ἵνα τύχη ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως ἀρίστης. Προγόνους ἐπιφανεῖς (nobiles) δὲν εἶχε, ὥστε δὲν ἠτύχησε νὰ κληρονομήσῃ παρ' αὐτῶν εὐγένειαν. Ἐπειδὴ ὁμως εἶχε προικισθῆ ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ σπανίας εὐφυΐας, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἐθαυμάζετο καὶ ἐξετιμᾶτο ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του, κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ φιλοτιμίας, ἣτις ἐξαορακτῆριζεν αὐτόν, νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα καὶ νὰ γίνῃ *novus homo*, ὡς ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων πᾶς, ὅστις ἀνεδεικνύετο διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀρετῆς.

Νεώτατος ὁ Κικέρων μετέβη εἰς Ρώμην, ὅπου ἐδιδάχθη ὑπὸ διακεκριμένων διδασκάλων ρητορικὴν, φιλοσοφίαν καὶ ποίησιν. Ἀλλὰ τὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα τῆς Ρώμης ἐθεώρησε στενὸν ἢ φιλομάθειά του καὶ παρεκίνησεν αὐτὸν νὰ ἀναζητήσῃ εὐρύτερους πνευματικοὺς ὀρίζοντας. Πρὸς τοῦτο ἀπεδήμησε τὸ 79 π.Χ. εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του διὰ τῶν ἀρίστων διδασμάτων τοῦ ἀναζώντος Ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὰς ἀκμαζούσας τότε ρητορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Ρόδου.

Μετὰ διετεῖς σπουδὰς ἐν Ἑλλάδι ἐπανῆλθεν εἰς Ρώμην τὸ 77 π.Χ., ὅπου ἐνυμφεύθη τὴν Τερεντίαν, ἐξ ἧς ἀπέκτησε δύο τέκνα, τὸν Μᾶρκον καὶ τὴν Τυλλίαν.

Τὸ ρητορικὸν στάδιον καὶ ἡ ἐν γένει δρασίς τοῦ Κικέρωνος ἀρχεται κυρίως ἐπὶ τοῦ Σύλλα, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπικίνδυνον παντοδυναμίαν μόνος αὐτὸς ἐκ τῶν ρητόρων δὲν ἐφοβήθη.

Ταχύτατα ἀπέκτησε φήμην ὑπερόχου δικανικοῦ ρήτορος, διότι διὰ τῆς ἀπαραιμίλλου ρητορικῆς ἰκανότητός του ἐπετύγχανε τὴν ἀθώωσιν τῶν περισσοτέρων κατηγορουμένων πελατῶν του. Διὰ τοῦτο οἱ συμπολιταὶ τοῦ τὸν ἠγάπησαν καὶ τὸν ἐξετίμησαν καὶ ἐκθύμως ὑπεστήριζον αὐτὸν διὰ τῆς ψήφου των κατὰ τοὺς ἐκλογικοὺς ἀγῶνας τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου.

Εἰς τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα ἀνῆλθε βαθμηδόν, ἐκλεγόμενος μὲ μεγάλην πάντοτε πλειονοψηφίαν. Τὸ 75 π.Χ. ἐξελέγη ταμίης (quaestor), τὸ 69 π.Χ. ἀνώτερος ἀγορανόμος (aedilis curulis), τὸ 66 π.Χ. στρατηγὸς (praetor) καὶ τὸ 63 π.Χ. ὕπατος (consul). Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἀπέκτησε πολλοὺς ἐχθροὺς διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς συννομῆς τοῦ Κατιλίνα. Μετὰ πολλὰς δὲ περιπετείας καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ του βίῳ εὔρε τέλος οἰκτρὸν, φρονευθεὶς τὸ 48 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 64 ἐτῶν ὑπὸ ἀνθρώπων τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου, ὅστις ἦτο ἄσπονδος ἐχθρὸς του, διότι ὁ Κικέρων εἶχε γράψει ἐναντίον αὐτοῦ 14 λόγους, τοὺς καλουμένους Φιλιππικούς.

2. Ἔργα τοῦ Κικέρωνος.

Ἔργα τοῦ Κικέρωνος εἶναι α) **ρητορικοὶ λόγοι** (orationes), β) **αἱ συγγραφαὶ περὶ ρητορικῆς** (opera rhetorica), γ) **αἱ φιλοσοφικαὶ συγγραφαὶ** (scripta ἢ opera philosophica) καὶ δ) **αἱ ἐπιστολαὶ** (epistulae). Τὰ συγγράμματα ταῦτα ἀπὸ ἐπόψεως περιεχομένου καὶ μορφῆς εἶναι τὰ ὀνομαστότερα δημιουργήματα τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ. Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Κικέρωνος, ἰδίᾳ δὲ οἱ ρητορικοὶ του λόγοι, ἐμελεῖτο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων καὶ κατὰ τὸν μεσαῖωνα καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἤσκησε δὲ μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς παιδείας ἐν γένει τῶν νεωτέρων ἔθνῳν. Ὡς ρήτωρ ὁ Κικ. ἐθεωρήθη ἐφάμιλλος τοῦ Δημοσθένους, πρὸς τὸν ὁποῖον παραλληλίζει αὐτὸν ὁ Πλούταρχος.

3. Εἰσαγωγαί.

α) Εἰς τοὺς τέσσαρας κατὰ Κατιλίνα λόγους.

Οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ καὶ ἡ τρομοκρατία τοῦ Σύλλα, ἡ ἀνισότης μεταξὺ τῶν πολιτικῶν τάξεων καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς δυσφορία, ἡ νέκρωσις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀποτέλεσμα τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, αἱ συνεχεῖς πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις τῶν ρωμαϊκῶν λεγεῶνων ἀνὰ τὰς ἀπωτάτας χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ἡ γενικῶς νοσηρὰ καὶ ἀξιοθρήνητος κατάστασις τοῦ πολιτειακοῦ καθεστῶτος ἐν Ρώμῃ καὶ ἡ διαφθορὰ καὶ ἐκλυσίς τῶν ἡθῶν ἐδημιούργησαν γόνιμον ἔδαφος εἰς τὸν ἐξ ἐπισήμου πατρικίας οἰκογενείας διαβόητον ἄσωτον Λεύκιον Σέργιον Κατιλίαν, ἵνα μετ' ἄλλων ὁμοφρονούντων, οἱ ὅποιοι ἀνέμενον ὀφέλη ἐκ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ καθεστῶτος, συννόμησιν τὸν ὄλεθρον τῆς πολιτείας κατὰ τὰς γνωστὰς ἐκ τῆς ἱστορίας εἰδήσεις.

Ὑπατοὶ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, 63 π.Χ., ἦσαν ὁ Μ. Τύλλιος Κικέρων καὶ ὁ Γάιος Ἀντώνιος. Ἡ ἔγκαιρος δὲ καταγγελία τῶν σχεδίων τῶν συνωμοτῶν εἰς τὸν γενναῖον ὑπατον Κικέρωνα εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ταχεῖαν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας καὶ τὴν ματαίωσιν τῶν καταχθονίων σκοπῶν τῆς. Διὰ τῶν δραστηρίων δηλ. μέτρων, τὰ ὅποια ἔλαβεν ὁ Κικέρων πρὸς ἀνατροπὴν τῶν σχεδίων τῶν συνωμοτῶν, κατώρθωσε καὶ αὐτοὺς νὰ ἐξοντώσῃ καὶ τὴν πατρίδα του νὰ σώσῃ ἀπὸ βεβαίον ὀλέθρου, ὀνομασθεὶς διὰ τοῦτο *pater Patriae*.

Εἰς τὴν συνωμοσίαν ταύτην ἀναφέρονται τέσσαρες λόγοι τοῦ Κικέρωνος (M. T. Ciceronis Orationes in Catilinam).

Τὸν πρῶτον κατὰ Κατιλίνα λόγον ἐξεφώνησεν ὁ Κικέρων παρόντος καὶ τοῦ Κατιλίνα ἐν τῇ συγκλήτῳ, ἡ ὅποια εἶχε συνέλθει πρὸς τοῦτο τὴν 8ην Νοεμβρίου ἐν τῷ ναῷ τοῦ Στησίου Διός. Διὰ τοῦ λόγου τούτου ἐσκόπει ὁ Κικέρων νὰ παρορμήσῃ τὴν διστάζουσαν συγκλήτην πρὸς λῆψιν δραστηριωτέρων μέτρων κατὰ τῶν συνωμοτῶν, οἵτινες βλέποντες τὴν ἀδράνειαν τῆς πολιτείας ἀπεθρασύνοντο.

Ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ, τὸν ὅποιον ἐξεφώνησε πρὸς τὸν Δῆμον τὴν ἐπομένην ἡμέραν, τοῦ Κατιλίνα εὐρισκομένου εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ συνωμότου Μανλίου, προσεπάθησεν ὁ Κικέρων νὰ διασαφήσῃ

τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων, ἵνα ἀφ' ἑνὸς μὲν καθησυχάσῃ τὰ πνεύματα τῶν συμπολιτῶν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ ποιήσῃ τοὺς ἀπομεινάντας ἐν Ρώμῃ συνωμότας, ὥστε νὰ μὴ προβοῦν εἰς οὐδεμίαν ἐνέργειαν.

Ἡ ἀνακοίνωσις τῆς ἀνακαλύψεως τῆς συνωμοσίας καὶ τῆς συλλήψεως τῶν συνωμοτῶν ἔγινε τὴν 3ην Δεκεμβρίου ἐν τῇ συγκλήτῳ, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσε πρὸς τοῦτο ὁ Κικέρων εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὁμονοίας. Κατὰ τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀνήγγειλεν ὁ Κικέρων εἰς τὸ ἀδημονοῦν πλῆθος τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνεδριάσεως τῆς συγκλήτου διὰ τοῦ τρίτου κατὰ Κατιλίνα λόγου του, τὸν ὁποῖον θὰ ἐρμηνεύσωμεν.

Διὰ τοῦ τετάρτου λόγου, τὸν ὁποῖον ἀπήγγειλεν ὁ Κικέρων εἰς τὴν σύγκλητον τὴν 5ην Δεκεμβρίου, ὅτε ἐγένετο συζήτησις περὶ τῆς ἐπιβλητέας ποινῆς εἰς τοὺς συνωμότας, συμφωνεῖ ἀπολύτως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Δεκίμου Ἰουνίου Σιλανοῦ. Οὗτος εἶχε προτείνει νὰ τιμωροῦν οἱ συνωμόται διὰ θανάτου, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ἀποκρούων τὴν ἐπιεικεστέραν πρότασιν τοῦ Γ. Ἰουλίου Καίσαρος, ὅστις εἶχεν εἰσηγηθῆ νὰ παραδοθοῦν εἰς ἄγρυπνον ἐπιτήρησιν καὶ νὰ ἀπομονωθοῦν ἀνὰ τὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας, δημευομένης ἅμα καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν.

β) Εἰς τὸν ὑπὲρ Ἀρχίου τοῦ ποιητοῦ λόγον.

Ὁ Ἀρχίας, Ἕλλην τὴν καταγωγὴν, ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 120 π.Χ. εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Συρίας Ἀντιόχειαν ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας. Ἡ μεγάλη αὐτῆ πρωτεύουσα τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθει νὰ διατηρῆ ἀκμαίαν τὴν παράδοσιν τοῦ Ἑλλην. πολιτισμοῦ καὶ ἦτο περιφημον κέντρον τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν, βίου πολυτελοῦς καὶ ἀνέτου. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀρχίας εἶχεν ὅλα τὰ μέσα νὰ μόρφωθῆ ἐπαρκῶς καὶ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ποιητικὴν του ἰδιοφυΐαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεσκίασεν ὅλους τοὺς συγχρόνους του ποιητὰς καὶ ἐπέσπασεν ἐνωρίτητα τὴν ἐκτίμησιν ὅλων τῶν συγχρόνων του.

Ἄλλ' ἢ Ἀντιόχεια δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος τόπος, ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν ποιητὴν εἰρήνην καὶ διαρκῆ ἀσφάλειαν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀρχίας ἐγκατέλειπε τὴν Συρίαν καὶ περιηγήθη διαδοχικῶς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ κατόπιν τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα. Παντοῦ ἐθανυμάσθη τὸ ποιητικόν του τάλαντον. Ὁ Τάρας, τὸ Ρή-

γιον, ἡ Νεάπολις ἐπεδαψίλευσαν εἰς αὐτὸν ἀφθόνους τιμὰς καὶ στεφάνους καὶ τὸν ἐνέγραψαν τιμῆς ἕνεκα εἰς τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν. Τέλος διηθύνθη εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου, τὴν Ρώμην, ὅπου ἔφθασε τὸ ἔτος 102 π.Χ. ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Μαρίου καὶ Κάτλου.

Ὁ Ἄρχιαιος ἐφιλοξενήθη ἐν Ρώμῃ παρὰ τῇ μεγάλῃ οἰκογενεῖα τῶν Λουκούλλων. Οἱ Λούκουλλοι, θαυμασταὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ γνωστοὶ τῆς Ἑλληνικῆς, περιέβαλον μὲ ἐξαιρετικὴν ἐκτίμησιν τὸν ποιητὴν, τὸν ἐκράτησαν εἰς τὸν οἶκόν των καὶ τοῦ παρέσχον τὴν ὑψηλὴν των προστάσιαν. Ὁ Ἄρχιαιος δὲν ἀπεμακρύνθη ἕκτοτε ἐκ τῆς Ρώμης, εἰ μὴ ὀσάκις ἠκολούθησε τοὺς προστάτας του καὶ ἰδίως τὸν Μάρκον Λούκουλλον, μετὰ τοῦ ὁποῦ οὗ ποιετῆς εἶχεν ἰδιαίτερον σύνδεσμον, εἰς τὰς ἐκστρατείας των καὶ ἄλλα ταξίδια.

Καθὼς μανθάνομεν ἐκ τοῦ λόγου τούτου ὑπὲρ τοῦ ποιητοῦ, ὁ Ἄρχιαιος ἔμνησε τὸν πόλεμον τοῦ **Μαρίου κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον**, τὸν ὁποῖον διεξήγαγεν εἰς τῶν προστατῶν του, ὁ Λεύκιος Λούκουλλος. Τέλος δὲ ἤρριξε νὰ γράφῃ ποίημα ἀναφερόμενον εἰς τὴν **ὑπατείαν τοῦ Κικέρωνος**. Ἄλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἐτελείωσεν ὁ ποιητῆς. Ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων τοῦ Ἄρχιαιου δὲν σώζεται οὔτε εἰς στίχος. Ὑπὸ τὸ ὄνομά του φέρονται μόνον 35 **ἐπιγράμματα**, ἀλλὰ καὶ ἡ γνησιότης των ἀμφισβητεῖται καὶ ἡ ποιητικὴ ἀξία των εἶναι μειωτάτη.

Κατὰ τὸ ἔτος 66 π.Χ. ἐψηφίσθη ἐν Ρώμῃ νόμος ὑπὸ τοῦ δημάρχου Γαίου Παπίου (lex Papia de civitate Romana), διὰ τοῦ ὁποῦ ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς ξένους (peregrinos) νὰ διαμένουν ἐν Ρώμῃ. Ὁφείλε λοιπὸν καὶ ὁ Ἄρχιαιος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ρώμην, ἀν ἀπεδεικνύετο ὅτι δὲν ἦτο ρωμαῖος πολίτης. Τὸ 62 π.Χ. κατηγορήθη ὑπὸ τινος Γρατίου (Grattius), ὅτι δὲν εἶχεν ἀποκτήσει νομίμως τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ ρωμ. πολίτου.

Ἡ κατηγορία ἐστηρίζετο κυρίως ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Ἄρχιαιος ἀπὸ τὸ 89 π.Χ. μέχρι τοῦ 62 δὲν εἶχε παρουσιασθῆ ἐνώπιον τῶν τιμητῶν (censores) διὰ νὰ ἀπογραφῇ, οὔτε εἰς φυλὴν (tribus) εἶχε καταλεχθῆ, οὔτε εἰς λόχον (centuriae) οὔτε εἶχεν ἀσκήσει ποτὲ τὸ ὑψιστον δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου, τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου.

Πράγματι ὁ Ἄρχιαιος δὲν εἶχε προσέλθει εἰς τοὺς τιμητὰς κατὰ τὰ ἔτη 86 καὶ 70, ὅτε εἶχε γίνεαι τίμησις (census) τῶν πολιτῶν καὶ τοῦτο

διότι ἔτυχε νὰ μὴ εὐρίσκειται ἐν Ρώμῃ, ἀλλὰ ἐν Ἀσίᾳ μετὰ τοῦ Λουκούλλου.

Τὸν κατηγορούμενον ποιητὴν ἀνέλαβε νὰ ὑπερασπίσῃ ὁ Κικέρων ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτόν, ὡς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ διότι ἤθελε νὰ περιποιηθῆ καὶ νὰ φανῆ εὐάρεστος πρὸς τοὺς ἐπιφανεῖς φίλους καὶ προστάτας τοῦ ποιητοῦ, τοὺς Λουκούλλους.

Δὲν εἶναι ἐπισημῶς μεμαρτυρημένον ἂν ὁ Ἀρχίας ἠθωώθη· ἐκ τοῦ γεγονότος ὅμως ὅτι οὗτος παρέμεινε ἐν Ρώμῃ καὶ μετὰ τὴν δίκην, συνάγεται, ὅτι ὁ Κικέρων διὰ τῆς σθυναρᾶς καὶ γλαφυρᾶς συνηγορίας του ἐπέτυχε τὴν ἀθώωσίν του.

ΜΕΡΟΣ Α'
ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ORATIO IN CATILINAM TERTIA

Quam in contione quo die allebroges indicarunt habuit.

Rem publicam, Quirites, vitamque omnium vestrum, bona, 1
fortunas, coniuges liberosque vestros atque hoc domicilium cla- 1
rissimi imperii, fortunatissimam pulcherrimamque urbem, ho-
dierno die deorum immortalium summo erga vos amore, labo-
ribus, consiliis, periculis meis e flamma atque ferro ac pæne
ex faucibus fati ereptam et vobis conservatam ac restitutam
videtis. Et si non minus nobis iucundi atque illustres sunt ii 2
dies, quibus conservamur, quam illi, quibus nascimur, quod sa-
lutis certa lætitia est, nascendi incerta condicio, et quod sine
sensu nascimur, cum voluptate servamur, profecto quoniam
illum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales benevolen-
tia famaue sustulimus, esse apud vos posterosque vestros in
honore debet is, qui eandem hanc urbem conditam ampli-
catamque servavit. Nam toti urbi, templis, delubris, tectis ac
mœnibus subiectos prope iam ignes circumdatosque restinxi-
mus, idemque gladios in rem publicam dstrictos rettudimus
mucronesque eorum a iugulis vestris deiecimus. Quae quoniam 3
in senatu illustrata, patefacta, comperta sunt per me vobis iam
exponam breviter, Quirites, ut, et quanta et quam manifesta,
et qua ratione investigata et comprehensa sint, vos, qui et igno-
ratis et expectatis, scire possitis.

Principio ut Catilina paucis ante diedus erupit ex urbe, cum

sceleris sui socios huiusque nefarii belli acerrimos duces Romæ
 reliquisset, semper vigilavi et providi, Quirites, quem ad modum
 2 in tantis et tam absconditis insidiis salvi esse possemus. Nam
 tum, cum ex urbe Catilinam eieciebam (non enim iam vereor
 huius verbi invidiam cum illa magis sit timenda, puod vivus
 exierit), sed tum, cum illum exterminari volebam, aut reliquam
 coniuratorum manum simul exituram aut eos, qui restitissent,
 4 infirmos sine illo ac debiles fore putabam. Atque ego ut vidi,
 quos maximo furore et scelere esse inflammatos sciebam, eos
 nobiscum esse et Romæ remansisse, in eo omnes dies noctesque
 consumpsi, ut quid agerent, quid molirentur, sentirem ac vide-
 rem ut quoniam auribus vestris propter incredibilem magnitu-
 dinem sceleris minorem fidem faceret oratio mea, rem ita com-
 prehenderem, ut tum demum animis salutis vestræ provideretis
 cum oculis maleficium ipsum videretis. Itaque, ut comperi lega-
 tos Allobrogum belli Transalpini et tumultus Gallici excitandi
 causa a P. Lentulo esse sollicitatos, eosque in Galliam ad suos
 cives eodemque itinere cum litteris mandatisque ad Catilinam
 esse missos, comitemque iis adiunctum esse T. Volturcium, atque
 huic esse ad Catilinam datas litteras, facultatem mihi oblatam
 putavi, ut quod erat difficillimum, quodque ego semper optabam
 ab dis immortalibus, ut tota res non solum a me, sed etiam a
 senatu et a vobis manifesto deprehenderetur. Itaque hesterno
 5 die L. Flaccum et C. Pomptinum prætores, fortissimos atque
 amantissimos rei publicæ viros, ad me vocavi, rem exposui,
 quid fieri placeret, ostendi. Illi autem qui omnia de re publica
 præclara atque egregia sentirent, sine recusatione ac sine ulla
 mora negotium susceperunt et, cum abvesperasceret, occulte ad
 pontem Mulvium pervenerunt, atque ibi in proximis villis ita
 bipertito fuerunt, ut Tiberis inter eos et pons interessent. Eodem
 autem et ipsi sine cuiusquam suspicione multos fortes viros
 eduxerant, et ego ex præfectura Reatina complures delectos
 adulescentes, quorum opera utor adsidue in rei publicæ præsi-
 dio, cum gladiis miseram.
 6 Interim tertia fere vigilia exacta cum iam pontem Mulvium

(magno comitatu) legati Allobrogum ingredi inciperent unaque Volturcius, fit in eos impetus; educuntur et ab illis gladii et a nostris. Res praetoribus erat nota solis, ignorabatur a ceteris. Tum interventu Pomptini atque Flacci pugna, quae erat commissa, sedatur. Litterae, quaecumque erant in eo comitatu, integris signis praetoribus traduntur; ipsi comprehensi ad me, cum iam dilucesceret, deducuntur. Atque horum omnium scelerum improbissimum machinatorem, Cimbrum Gabinium, statim ad me nihildum suspicantem vocavi; deinde item accersitus est L. Statilius, et post eum C. Cethegus; tardissime autem Lentulus venit, credo quod in litteris dandis praeter consuetudinem proxima nocte vigilarat. Cum summis et clarissimis huius civitatis viris, qui audita re frequentes ad me mane convenerant, litteras a me prius aperiri quam ad senatum deferri placeret, ne, si nihil esset inventum, temere a me tantus tumultus iniectus civitati videretur, negavi me esse facturum, ut de periculo publico non ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim, Quirites, si ea, quae erant ad me delata, reperta non essent, tamen ego non arbitrabar in tantis rei publicae periculis esse mihi nimiam diligentiam pertimescendam. Senatum frequentem celeriter, ut vidistis, coëgi. Atque interea statim admonitu Allobrogum C. Sulpicium praetorem, fortem virum, misi, qui ex aedibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret; ex quibus ille maximum sicarum numerum et gladiatorum extulit.

Introduxi Volturcium sine Gallis; fidem publicam iussu senatus dedi; hortatus sum, ut ea, quae sciret, sine timore indicaret. Tum ille dixit, cum vix se ex magno timore recreasset, a P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata et litteras, ut servorum praesidio uteretur, ut ad urbem quam primum cum exercitu accederet; id autem eo consilio, ut, cum urbem ex omnibus partibus, quem ad modum descriptum distributumque erat, incendissent caedemque infinitam civium fecissent, praesto esset ille, qui et fugientes exciperet et se cum his urbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Galli iusiurandum sibi et litteras ab Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem data esse dixerunt,

atque ita sibi ab his et a L. Cassio esse praescriptum, ut equitatum in Italiam quam primum mitterent; pedestres sibi copias non defuturas. Lentulum autem sibi confirmasse ex fatis Sibyllinis haruspicumque responsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis atque imperium pervenire esset necesse; Cinnam ante se et Sullam fuisse. Eundemque dixisse fatalem hunc annum esse ad interitum huius urbis atque imperii, qui esset annus decimus post virginum absolutionem, post
 10 Capitoli autem incensionem vicesimus. Hanc autem Gethego cum ceteris controversiam fuisse dixerunt, quod Lentulo et aliis Saturnalibus caedem fieri atque urbem incendi placeret. Cethego
 5 nimium id longum videretur. Ac ne longum sit Quirites, tabellas proferri iussimus, quae a quoque dicebantur datae. Primo ostendimus Cethego; signum cognovit. Nos linum incidimus, legimus. Erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui et populo sese, quae eorum legatis confirmasset, facturum esse; orare, ut, item illi facerent, quae sibi eorum legati recepissent. Tum Cethegus, qui paulo ante aliquid tamen de gladiis ac sicis, quae apud ipsum erant deprehensa, respondisset dixissetque se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse recitatis litteris debilitatus atque abiectus conscientia repente conticuit. Introductus est Statilius; cognovit et signum et manum suam. Recitatae sunt tabellae in eandem fere sententiam; confessus est. Tum ostendi tabellas Lentulo et quaesivi, cognosceretne signum. Adnuit. «Est vero», inquam, «notum quidem signum imago avi tui, clarissimi viri, qui amavit unice patriam et cives suos: quae quidem te a tanto scelere etiam muta revocare debuit». Leguntur eadem ratione ad senatum Allobrogum populumque litterae. Si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. Atque ille primo quidem negavit; post autem aliquando, toto iam indicio exposito atque edito, surrexit; quaesivit a Gallis, quid sibi esset cum iis, quam ob rem domum suam venissent, itemque a Volturcio. Qui cum illi breviter constanterque respondissent per quem ad eum quotiensque venis-

sent, quaesissentque ab eo, nihilne secum esset de fati Sibyllinis locutus, tum ille subito scelere demens, quanta conscientiae vis esset, ostendit. Nam, cum id posset infitiari, repente praeter opinionem omnium confessus est. Ita eum non modo ingenium illud et dicendi exercitatio qua semper valuit sed etiam propter vim sceleris manifesti atque deprehensi impudentia, qua superabat omnes, improbitasque defecit. Volturcius vero subito litteras proferri atque aperiri jubet quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi vehementissime perturbatus Lentulus tamen et signum et manum suam cognovit. Erant autem sine nomine, sed ita: «*Quis sim, scies ex eo quem ad te misi. Cura, ut vit sis, et cogita, quem in locum sis progressus. Vide, ecquid tibi iam sit necesse, et cura ut omnium tibi auxilia adiungas, etiam infimorum*». Gabinius deinde introductus cum primo impudenter respondere coepisset, ad extremum nihil ex iis, quae Galli insimulabant negavit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certissima visa sunt argumenta atque indicia sceleris, tabellae, signa, manus, denique unius cuiusque confessio, tum multo certiora illa, color, oculi, voltus, taciturnitas. Sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnumquam inter sese aspiciebant, ut non iam ab aliis indicari, sed indicare se ipsi viderentur.

Indiciis expositis atque editis, Quirites, senatum consului, de summa re publica quid fieri placeret. Dictae sunt a principibus acerrimae ac fortissimae sententiae, quas senatus sine ulla varietate est secutus. Et quoniam nondum est perscriptum senatus consultum, ex memoria vobis, Quirites, quid senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiae verbis amplissimis aguntur, quod virtute, consilio, providentia mea res publica maximis periculis sit liberata. Deinde L. Flaccus et C. Pomptinus praetores, quod eorum opera forti fidelique usus essem, merito ac iure laudantur. Atque etiam viro forti collegae meo, laus impertitur, quod eos, qui huius coniurationis participes fuissent, a suis et a rei publicae consiliis removisset. Atque ita censuerunt, ut P. Len-

tulus, cum se prætura abdicasset, in custodiam traderetur; itemque uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinus, qui omnes præsentés erant, in custodiam traderentur: atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendæ urbis depoposcerat, in M. Ceparium, cui ad sollicitandos pastores Apuliam attributam esse erat indicatum, in P. Furium, qui est ex iis colonis, quos Fæsulas L. Sulla deduxit, in Q. Annum Chilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus, in P. Umbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. Atque
 15 ea lenitate senatus est usus, Quirites, ut ex tanta coniuratione tantaque hac multitudine domesticorum hostium novem hominum perditissimorum poena re publica conservata reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. Atque etiam supplicatio dis immortalibus pro singulari eorum merito meo nomine decreta est, quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit et his decreta verbis est, «quod urbem incendiis, caede cives, Italiam bello liberassem». Quæ supplicatio si cum ceteris supplicationibus conferatur, hoc interest, quod ceterae bene gesta, haec una conservata re publica constituta est. Nam P. Lentulus, quamquam patefactis indicibus, confessionibus suis, iudicio senatus non modo praetoris ius, verum etiam civis amiserat, tamen magistratu se abdicavit, ut, quae religio C. Mario, clarissimo viro, non fuerat, quo minus C. Glauciam de quo nihil nominatim erat decretum, praetorem occideret, ea nos religione in privato, P. Lentulo puniendo liberaremur.
 7 Nunc quoniam, Quirites, sonscleratissimi periculosissimi-
 16 que belli nefarios duces captos iam et comprehensos tenetis, existimare debetis omnes Catilinæ copias, omnes spes atque opes his depulsis urbis periculis concidisse. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilina non mihi esse P. Lentuli somnum nec L. Cassi adipem nec Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam: Ille erat unus timendus ex istis omnibus, sed tam diu, dum urbis moribus continebatur. Omnia norat, omnium aditus tenebat; appel-

lare, temptare, sollicitare poterat, audebat. Erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem neque manus neque lingua deerat. Iam ad certas res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat. Neque vero, cum aliquid mandarat, confectum putabat: nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret; frigus, sitim, famem ferre poterat. Hunc ego hominem, tam acrem, tam audacem, tam paratum, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidiis in castrense latrocinium compulsem (dicam id, quod sentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali a cervicibus vestris depulsem. Non ille nobis Saturnalia constituisset neque tanto ante exitii ac fati diem rei publicæ denuntiavisset neque commisisset, ut signum, ut litteræ suæ testes manifesti sceleris deprehenderentur. Quæ nunc illo absente sic gesta sunt ut nullum in privata domo furtum umquam sit tam palam inventum, quam hæc tanta in re publica coniuratio manifesto inventa atque deprehensa est. Quodsi Catilina in urbe ad hanc diem remansisset, quamquam quoad fuit, omnibus eius consiliis occurri atque obstiti, tamen, ut levissime dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset, neque nos umquam cum ille in urbe hostis esset, tantis periculis rem publicam tanta pace tanto otio, tanto silentio liberassemus.

Quamquam hæc omnia, Quirites, ita sunt a me administrata, ut deorum immortalium nutu atque consilio et gesta, et provisa esse videantur. Idque cum coniectura consequi possumus, quod vix videtur humani consilli tantarum rerum gubernatio esse potuisse, tum vero ita præsentēs his temporibus opem et auxilium nobis tulerunt, ut eos pæne oculis videre possemus. Nam ut illa omittam, visas nocturno tempore ab occidente faces ardoremque cæli, ut fulminum iactus, ut terræ motus relinquam, ut omittam cetera, quæ tam multa nobis consulibus facta sunt, ut hæc, quæ nunc fiunt, canere di immortales viderentur, hoc certe, quod sum dicturus, neque prætermittendum neque reliquendum est.

Nam profecto memoria tenetis Cotta et Torquato consulibus

complures in Capitolio res de caelo esse percussas, cum et simu-
 lacra deorum depulsa sunt et statuae veterum hominum deiectae
 et legum sacra liquefacta et tactus etiam ille, qui hanc urbem
 condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio parvum atque
 lectantem uberibus lupinis inhiantem fuisse meministis. Quo
 quidem tempore cum haruspices ex tota Etruria convenissent,
 caedes atque incendia et legum interitum et bellum civile ac
 domesticum et totius urbis atque imperii occasum adpropinquare
 dixerunt, nisi di immortales omni ratione placati suo numine
 20 prope fata ipsa flexissent. Itaque illorum responsis tum et ludi
 par decem dies facti sunt, neque res ulla, quae ad placandos deos
 pertineret, praetermissa est. Idemque iusserunt simulacrum Jovis
 facere maius et in excelso collocare et contra, atque antea fuerat,
 ad orientem convertere; ac se sperare dixerunt, si illud signum,
 quod videtis, solis ortum et forum curiamque conspiceret, fore
 ut ea consilia, quae clam essent inita contra salutem urbis atque
 imperii, illustrarentur, ut a senatu populoque Romano perspicere
 possent. Atque id signum collocandum consules illi locaverunt;
 sed tanta fuit operis tarditas, ut neque superioribus consulibus
 9 neque nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis potest
 21 esse, Quirites, tam aversus a vero, tam praeceps, tam mente
 captus, qui neget haec omnia quae videmus, praecipueque hanc
 urbem deorum immortalium nutu ac potestate administrari? Ete-
 nim, cum esset ita responsum caedes, incendia, interitum rei
 publicae comparari et ea per cives, quae tum propter magnitu-
 dinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non modo
 cogitata a nefariis civibus verum etiam suscepta esse sensitis.
 Illud vero nonne ita praesens est ut nutu Jovis optimi maximi
 factum esse videatur, ut, cum hodierno die mane per forum meo
 iussu et coniurati et eorum indices in aedem Concordiae duce-
 rentur, eo ipso tempore signum statueretur? Quo collocato atque
 ad vos senatumque converso omnia et senatus et vos, quae erant
 contra salutem omnium cogitata, illustrata et patefacta vidistis.
 Quo etiam maiore sunt isti odio supplicioque digni, qui non
 solum vestris domiciliis atque tectis, sed etiam deorum templis

atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati. Quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi suman et non ²² sim ferendus; ille, ille Juppiter restitit; ille Capitolium, ille haec templa, ille cunctam urbem, ille vos omnes salvos esse voluit. Dis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatemque suscepi atque ad haec tanta indicia perveni. Iam vero (in illa Allobrogum sollicitatione), ab Lentulo ceterisque domesticis hostibus tam dementer tantae res creditae et ignotis et barbaris commissaeque litterae numquam essent profecto, nisi ab dis immortalibus huic tantae audaciae consilium esset ereptum. Quid vero? ut homines Galli ex civitate male pacata, quae gens una restat, quae bellum populo Romano facere et posse et non nolle videatur, spem imperii ac rerum maximarum ultro sibi a patriciis hominibus oblatam neglegerent vestramque salutem suis opibus anteponerent, id non divinitus esse factum putatis, praesertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerint?

Quam ob rem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria suppli- ¹⁰ catio decreta est, celebratote illos dies cum coniugibus ac liberis vestris. Nam multi saepe honores dis immortalibus habiti sunt ac debiti, sed profecto iustiores numquam. Erepti enim estis ex crudelissimo ac miserrimo interitu, et erepti sine caede, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione; togati me uno togato duce et imperatore vicistis. Etenim recordamini, Quirites, omnes civiles dissensiones, non solum eas, quas audistis, sed eas ²⁴ quas vosmet ipsi meministis atque vidistis. L. Sulla P. Sulpicium oppressit; C. Marium custodem huius urbis multosque fortes viros partim eiecit ex civitate, partim interemit. Gn. Octavius consul armis expulit ex urbe collegam; omnis hic locus acervis corporum et civium sanguine redundavit. Superavit postea Cinna cum Mario; tum vero clarissimis viris interfectis lumina civitatis extincta sunt. Ultus est huius victoriae crudelitatem postea Sulla; ne dici quidem opus est, quanta deminutione civium et quanta calamitate rei publicae. Dissensit M. Lepidus a clarissimo et fortissimo viro, Catulo; attulit non tam ipsius

interitus rei publicae luctum quam ceterorum. Atque illae ta-
 25 men omnes dissensiones erant eius modi, quae non ad delenda-
 dam, sed ad commutandam rem publicam pertinerent. Non illi
 nullam esse rem publicam, sed in ea, quae esset, se esse princi-
 pes, neque hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere
 voverunt. Atque illae tamen omnes dissensiones, quarum nulla
 exitium rei publicae quaesivit, eius modi fuerunt, ut non recon-
 ciliatione concordiae sed interneccione civium diiudicatae sint. In
 hoc autem uno post hominum memoriam maximo crudelissimo-
 que bello, quale bellum nulla umquam barbaria cum sua gente
 gessit, quo in bello lex haec fuit a Lentulo, Catilina, Cethego,
 Cassio constituta, ut omnes, qui salva urbe salvi esse possent,
 in hostium numero ducerentur, ita me gessi, Quirites, ut salvi
 omnes conservaremini et, cum hostes vestri tantum civium su-
 perfuturum putassent, quantum infinitae caedi restitisset, tan-
 tum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset, et ur-
 bem et cives integros incolumesque servavi.

11 Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a vobis prae-
 26 mium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum
 laudis postulo praeterquam huius diei memoriam sempiternam. In
 animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta
 honoris, monumenta gloriae laudis insignia condi et collocari
 volo. Nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil
 denique eius modi quod etiam minus digni adsequi possint.
 Memoria vestra, Quirites, nostrae res alentur, sermonibus cre-
 scent; litterarum monumentis inveterascent et corroborabuntur;
 eandemque diem intellego, quam spero aeternam fore, propaga-
 tam esse et ad salutem urbis et ad memoriam consulatus mei,
 unoque tempore in hac re publica duos cives exstitisse, quorum
 alter fines vestri imperii non terrae, sed caeli regionibus termi-
 naret, alter eiusdem imperii domicilium sedesque servaret. Sed
 12 quoniam earum rerum, quas ego gessi, non eadem est fortuna
 27 atque condicio quae illorum qui externa bella gesserunt, quod
 mihi cum iis vivendum est, quos vici ac subegi, illi hostes aut
 interfetos aut oppressos reliquerunt, vestrum est, Quirites, si

ceteris facta sua recte prosunt, mihi mea ne quando obsint, providere. Mentēs enim hominū audacissimorum sceleratae ac nefariae ne vobis nocere possent ego providi, ne mihi noceant, vestrum est providere. Quamquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil ab istis iam noceri potest. Magnum enim est in bonis praesidium, quod mihi in perpetuum comparatum est, magna in re publica dignitas, quae me semper tacita defendet, magna vis conscientiae, quam qui neglegunt, cum me violare volent, se ipsi indicabunt. Est enim in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciae cedamus, sed etiam omnes improbos ultro ²⁸ semper lacessamus. Quodsi omnis impetus domesticorum hostium depulsus a vobis se in me unum converterit, vobis erit videndum, Quirites, qua condicione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint invidiae periculisque omnibus; mihi quidem ipsi quid est quod iam ad vitae fructum possit adquiri, cum prasertim neque in honore vestro neque in gloria virtutis quidquam videam altius, quo mihi libeat ascendere? Illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quae gessi in consulatu, privatus tuear atque ornem ut, siqua est invidia in conservanda re publica suscepta, laedat invidos, mihi valeat ad gloriam. Denique ita me in re publica tractabo, ut, meminerim semper, quae gesserim, curemque, ut ea virtute, non casu gesta esse videantur. Vos, Quirites, quoniam iam est nox, venerati Jovem illum, custodem huius urbis ac vestrum, in vestra tecta discedite et ea, quamquam iam est periculum depulsum, tamen aequae ac priore nocte custodiis vigiliisque defendite. Id ne vobis diutius faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo.

PRO ARCHIA POETA ORATIO

Si quid est in me ingenii, iudices, quod sentio quam sit ¹ exiguum, aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non infitior mediocriter esse versatum, aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis ac disciplina profecta, a qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhoruisse, earum rerum omnium vel in primis hic A. Licinius fructum a me repetere prope suo iure debet. Nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium præteriti temporis et pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usque repetens hunc video mihi principem et ad suscipiendam et ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. Quod si hæc vox, huius hortatu præceptisque conformata, non nullis aliquando saluti fuit, a quo id accepimus, quo ceteris opitulari et alios servare possemus, huic profecto ipsi, ² quantum est situm in nobis, et opem et salutem ferre debemus. Ac ne quis a nobis hoc ita dici forte miretur, quod alia quaedam in hoc facultas sit ingenii neque hæc dicendi ratio aut disciplina, ne nos quidem huic uni studio penitus umquam dediti fuimus. Etenim omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum et quasi cognatione quaedam inter se continentur.

Sed ne cui vestrum mirum esse videatur, me in quaestione ² ³ legitima et in iudicio publico, cum res agatur apud praetorem populi Romani, lectissimum virum, et apud severissimos iudices, tanto conventu hominum ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo a consuetudine iudiciorum, verum etiam a forensi sermone abhorreat, quaeso a vobis, ut in hac causa

mihī detis hanc veniam, adcommodatam huic reo, vobis, quem ad modum spero, non molestam, ut me pro summo poeta atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum litteratissimorum, hac vestra humanitate, hoc denique praetore exercente iudicium, patiamini de studiis humanitatis ac litterarum paulo loqui liberius, et in eius modi persona, quae propter otium ac studium minime in iudiciis periculisque tractata est, uti
 4 prope novo quodam et inusitato genere dicendi. Quod si mihi a vobis tribui concedique sentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non segregandum, cum sit civis, a numero civium, verum etiam si non esset, putetis adsciscendum fuisse.

3 Nam ut primum ex pueris excessit Archias atque ab eis artibus, quibus aetas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit, primum Antiochiae, — nam ibi natus est loco nobili —, celebri quondam urbe et copiosa atque eruditissimis hominibus liberalissimisque studiis adfluenti, celementer antecellere omnibus ingenii gloria contigit. Post in ceteris Asiae partibus cunctaque Graecia sic eius adventus celebrabatur, ut famam ingenii exspectatio hominis, exspectationem ipsius
 5 adventus admiratioque superaret. Erat Italia tunc plena Craecarum artium ac disciplinarum, studiaque haec et in Latio vehementius tum colebantur quam nunc eisdem in oppidis, et hic Romae propter tranquillitatem rei publicae non neglegebantur. Itaque hunc Tarentini et Regini et Neapolitani civitate ceterisque praemiis donarum et omnes, qui aliquid de ingeniis poterant iudicare, cognitione atque hospitio dignum existimarunt. Hac tanta celebritate famae cum esset iam absentibus notus, Romam venit Mario consule et Catulo. Nactus est primum consules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas tum etiam studium atque aures adhibere posset. Statim Luculli, cum praetextatus etiam tum Archias esset, eum
 6 domum suam receperunt. Et erat hoc non solum ingenii ac litterarum, verum etiam naturae atque virtutis, ut domus, quae huius adulescentiae prima patuit, eadem esset familiarissima

senectuti. Erat temporibus illis iucundus Q. Metello, illi Numidico, et eius Pio filio, audiebatur a M. Aemilio, vivebat cum Q. Catulo et patre et filio, a M. Crasso colebatur. Lucullos vero et Drusum et Octavios et Catonem et totam Hortensiorum domum devinctam consuetudine cum teneret, adficiebatur summo honore, quod eum non solum colebant qui aliquid percipere atque studebant, verum etiam si qui forte simulabant.

Interim satis longo intervallo, cum esset cum M. Lucullo in Siciliam profectus et cum ex ea provincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam. Quae cum esset civitas aequissimo iure ac foedere, adscribi se in eam civitatem voluit, idque cum ipse per se dignus putaretur tum auctoritate et gratia Luculli ab Heracliensibus impetravit. Data est civitas Silvani lege et Carbonis, si qui foederatis civitatibus ascripti fuissent, si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent et si sexaginta diebus apud praetorem essent professi. Cum hic domicilium Romae multos iam annos haberet, professus est apud praetorem Q. Metellum, familiarissimum suum.

Si nihii aliud nisi de civitate ac lege dicimus, nihil dico amplius? causa dicta est. Quid enim horum infirmari, Gratti, potest? Heracleaene esse tum adscriptum negabis? Adest vir summa auctoritate et religione et fide, M. Lucullus, qui se non opinari, sed scire; non audisse, sed vidisse; non interfuisse, sed egisse dicit. Adsunt Heraclienses legati, nobilissimi homines, huius iudicii causa cum mandatis et cum publico testimonio, qui hunc adscriptum Heracliensem dicunt. Hic tu tabulas desideras Heracliensium publicas, quas Italico bello incenso tabulario interisse scimus omnes. Est ridiculum ad ea, quae habemus, nihil dicere, quaerere quae habere non possumus, et de hominum memoria tacere, litterarum memoriam flagitare, et, cum habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipii ius iurandum fidemque, ea, quae depravari nullo modo possunt, repudiare, tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare. An domicilium Romae non habuit? is, qui tot annis ante civitatem datam sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romae collocavit?

An non est professus? Immo vero eis tabulis professus, quae solae ex illa professione collegioque praetorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem. Nam cum Appii tabulae negligentius adservatae dicerentur, Gabinii, quam diu incolumis fuit, levitas. post damnationem calamitas omnem tabularum fidem resignasset, Metellus homo sanctissimus modestissimusque omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum praetorem et ad iudices venerit et unius nominis litura se commotum esse dixerit. His igitur in tabulis nullam lituram in nomine A. Licinii videtis.

10 Quae cum ita sit, quid est quod de eius civitate dubitetis, praesertim cum aliis quoque in civitatibus fuerit adscriptus? Etenim cum mediocribus multis et aut nulla aut humili aliqua arte praeditis gratuito civitatem in Graecia homines impertiebant, Reginos credo aut Locrensis aut Neapolitanos aut Tarentinos, quod scaenicis artificibus largiri solebant, id huic summa ingenii praedito gloria noluisse! Quid? cum ceteri non modo post civitatem datam, sed etiam post legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas inrepererunt, hic, qui ne utitur quidem illis, in quibus est scriptus, quod semper se Heracliensem esse voluit, reicietur? Census nostros requiris. Scilicet; est enim obscurum proximis censoribus hunc cum clarissimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuisse superioribus cum eodem quaestore fuisse in Asia, primis, Iulio et Crasso, nullam populi partem esse censam. Sed, quoniam census non ius civitatis confirmat ac tantum modo indicat, eum, qui sit census, ita se iam tum gessisse, pro cive, eis temporibus is, quem tum criminarius ne ipsius quidem iudicio in civium Romanorum iure esse versatum, et testamentum saepe fecit nostris legibus, et adiit herebitates civium Romanorum, et in beneficiis ad aerarium delatus est a L. Lucullo pro consule. Quaere argumenta, si quae potes; numquam enim hic neque suo neque amicorum iudicio revincetur.

6 Quaeres a nobis, Gratti, cur tanto opere hoc homine delectemur. Quia suppeditat nobis ubi et animus ex hoc forensi strepitu

reficiatur, et aures convicio defessae conquiescant. An tu existimas aut suppetere nobis posse, quod cotidie dicamus in tanta varietate rerum, nisi animos nostros doctrina excolamus aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina eadem relaxemus? Ego vero fateor me his studiis esse deditum: ceteros pudeat, si qui se ita litteris abdiderunt, ut nihil possint ex eis neque ad communem adferre fructum neque in adspectum lucemque proferre. Me autem quid pudeat, qui tot annos ita vivo, iudices, ut a nullius umquam me tempore aut commodo aut otium meum abstraxerit, aut voluptas avocarit, aut denique somnus retardarit? Qua re quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure suscenseat, si, quantum ceteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates et ad ipsam requiem animi et corporis conceditur temporum, quantum alii tribuunt tempestivis conviviis, quantum denique alveolo, quantum pilae, tantum mihi egomet ad haec studia recolenda sumpsero?

Atque hoc eo mihi concedendum est magis, quod ex his studiis haec quoque crescit oratio et facultas, quae quantacumque est in me, numquam amicorum periculis defuit. Quae si cui levior videtur, illa quidem certe, quae summa sunt ex quo fonte hauriam sentio. Nam nisi multorum praeceptis multisque litteris mihi ab adulescentia suasissem, nihil esse in vita magno opere expetendum nisi laudem atque honestatem in ea autem persequenda omnis cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exsillii parvi esse ducenda, numquam me pro salute vestra in tot ac tantas dimicationes atque in hos profligatorum hominum cotidianos impetus obiecissem. Sed pleni omnes sunt libri, plenae sapientium voces, plena exemplorum vetustas; quae iacerent in tenebris omnia, nisi litterarum lumen accederet. Quam multas nobis imagines non solum ad intuendum, verum etiam ad imitandum fortissimorum virorum expressas scriptores et Graeci et Latini reliquerunt! quas ego mihi semper in administranda re publica proponens animun et mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium conformabam.

- 7 Quaeret quispiam: «quid? illi ipsi summi viri, quorum virtutes
 15 litteris proditae sunt istane doctrina, quam tu effers laudibus, erudi-
 titi fuerunt? Difficile est hoc de omnibus confirmare, sed tamen est
 certum, quid respondeam. Ego multos homines excellenti animo
 ac virtute fuisse et sine doctrina naturae ipsius habitu prope
 divino per se ipsos et moderatos et gravis exitisse fateor; etiam
 illud adiungo, saepius ad laudem atque virtutem naturam sine
 natura valuisse doctrinam. Atque idem ego hoc contendo, cum
 ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quaedam
 conformatioque doctrinae, tum illud nescio quid praeclarum ac
 16 singulare solere existere. Ex hoc esse hunc numero, quem pa-
 tres nostri viderunt, divinum hominem, Africanum, ex hoc C.
 Laelium, L. Furium, moderatissimos homines et continentissi-
 mos, ex hoc fortissimum virum et illis temporibus doctissimum,
 M. Catonem illum senem, qui profecto si nihil ad percipiendam
 colendamque virtutem litteris adiuvarentur, numquam se ad ea-
 rum studium contulissent. Quod si non hic tantus fructus osten-
 deretur et si ex his studiis delectatio sola peteretur, tamen,
 ut opinor, hanc animi remissionem humanissimam ac liberalis-
 simam iudicaretis. Nam ceterae neque temporum sunt neque
 aetatum omnium neque locorum; at haec studia adulescentiam
 alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis per-
 fugium ac solacium praebent, delectant domi, non impediunt
 foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.
- 17 Quod si ipsi haec neque attingere neque sensu nostro gustare
 8 possemus, tamen ea mirari deberemus, etiam cum in aliis videremus.
 Quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscii morte nuper
 non commoveretur? qui cum esset senex mortuus, tamen pro-
 pter excellentem artem ac vetustatem videbatur omnino mori
 non debuisse. Ergo ille corporis motu tantum amorem sibi con-
 ciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus cele-
 18 ritatemque ingeniorum neglegemus? Quotiens ego hunc Archiam
 vidi, iudices, — utar enim vestra benignitate, quoniam me in hoc
 novo genere dicendi tam diligenter attenditis —, quotiens ego
 hunc vidi, cum litteram scripsisset nullam, magnum numerum

optimorum versuum de eis ipsis rebus quae tum agerentur, dicere ex tempore! quotiens revocatum eandem rem dicere commutatis verbis atque sententiis! Quae vero accurate cogitateque scripsisset ea sic vidi probari, ut ad veterum scriptorum laudem perveniret. Hunc ego non diligam, non admirer, non omni ratione defendendum putem?

Atque sic a summis hominibus eruditissimisque accepimus, ceterarum rerum studia ex doctrina et praeceptis et arte constare; poetam natura ipsa valere et mentis viribus excitari et quasi divino quodam spiritu inflari. Qua re suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quod quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur. Sit igitur, iudices, sanctum apud vos, humanissimos homines, hoc poetae nomen quod nulla umquam barbaria violavit. Saxa et solitudines voci respondent, bestiae saepe immanes cantu flectuntur atque consistunt; nos instituti rebus optimis non poetarum voce moveamur? Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vindicant, Salaminii repetunt Smyrnaei vero suum esse confirmant, itaque etiam delubrum eius in oppido dedicaverunt; permulti alii praeterea pugnant inter se atque contendunt.

Ergo illi alienum, quia poeta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc vivum, qui et voluntate et legibus noster est repudiabimus? Praesertim cum omne olim studium atque omne ingenium contulerit Archias ad populi Romani gloriam laudemque celebrandam? Nam et Cimbricas res adulescens attigit et ipsi illi C. Mario, qui durior ad haec studia videbatur, iucundus fuit. Neque enim quisquam est tam aversus a Musis, qui non mandari versibus aeternum suorum laborum praeconium facile patiat. Themistoclem illum, summum Athenis virum, dixisse aiunt, cum ex eo quaereretur, quod acroama aut cuius vocem libentissime audiret, eius, a quo sua virtus optime praedicaretur. Itaque ille Marius item eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio putabat ea, quae gesserat, posse celebrari. Mithridaticum vero bellum, magnum atque difficile et in multa varietate terra marique versatum, totum ab hoc expressum est. Qui libri non modo

L. Lucullum, fortissimum et clarissimum virum, verum etiam populi Romani nomen illustrent. Populus enim Romanus aperuit Lucullo imperante Pontum et regiis quondam opibus et ipsa natura et regione vallatum; populi Romani exercitus eodem duce non maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit; populi Romani laus est urbem amicissimam Cyzicenorum eiusdem consilio ex omni impetu regio atque totius belli ore ac faucibus ereptam esse atque servatam; nostra semper feretur et praedicabitur L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depressa hostium classis est, incredibilis apud Tenedum pugna illa navalis; nostra sunt tropaea, nostra monumenta, nostri triumphi. Quae quorum ingeniis efferuntur, ab eis populi Romani fama celebratur. Carus fuit Africano superiori noster Ennius, itaque etiam in sepulchro Scipionum putatur is esse constitutus ex marmore. At eis laudibus certe non solum ipse qui laudatur sed etiam populi Romani nomen ornatur. In caelum huius proavus Cato tollitur: magnus honos populi Romani rebus adiungitur. Omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii non sine communi omnium nostrum laude decorantur. Ergo illum, qui haec fecerat, Rudinum hominem, maiores nostri in civitatem receperunt; nos hunc Heracliensem; multis civitatibus expetitur, in hac autem legibus constitutum, de nostra civitate eiciemus?

Nam si quis minorem gloriae fructum putat ex Graecis verbis percipi quam ex Latinis vehementer errat propterea quod Graeca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus, exiguis sane, continentur. Qua re, si res eae, quas gessimus, orbis terrae regionibus definiuntur, cupere debemus, quo hominum nostrorum tela pervenerint, eodem gloriam famamque penetrare, quod cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, haec ampla sunt, tum eis certe, qui de vita gloriae causa dimicant, hoc maximum et periculorum incitamentum est et laborum. Quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur; atque is tamen, cum in Sigeo ad Achillis tumulum adstisset: «o fortunate» inquit «adulescens, qui tuae virtutis Homerum praeconem inveneris!» Et vere. Nam, nisi Ilias

illa exstitisset, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. Quid? noster hic Magnus, qui cum virtute fortunam adaequavit, nonne Theophanem Mytilenaeum, scriptorem rerum suarum, in contione militum civitate donavit, et nostri illi fortes viri, sed rustici ac milites, dulcedine quadam gloriam commoti, quasi participes eiusdem laudis, magno illum clamore approbaverunt?

Itaque, credo, si civis Romanus Archias legibus non esset, ut ab aliquo imperatore civitate donaretur, perficere non potuit. Sulla cum Hispanos donaret et Gallos, credo, hunc petentem repudiasset; quem nos in contione vidimus, cum ei libellum malus poeta de populo subiecisset, quod epigramma in eum fecisset, tantummodo alternis versibus longiusculis, statim ex eis rebus, quas tum vendebat, iubere ei praemium tribui, sed ea condicione, ne quid postea scriberet. Qui sedulitatem mali poetae duxerit aliquo tamen praemio dignam, huius ingenium et virtutem in scribendo et copiam non expetisset? Quid? a Q. Metello Pio, familiarissimo suo, qui civitate multos donavit, neque per se neque per Lucullos impetravisset? qui praesertim usque eo de suis rebus scribi cuperet, ut etiam Cordubae natis poetis, pingue quiddam sonantibus atque peregrinum, tamen aures suas dederet.

Neque enim est hoc dissimulandum quod obscurari non potest, sed prae nobis ferendum: trahimur omnes studio laudis et optimus quisque maxime gloria ducitur. Ipsi illi philosophi etiam in eis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt; in eo ipso, in quo praedicationem nobilitatemque despiciunt, praedicari de se ac se nominari volunt. Decimus quidem Brutus, summus vir et imperator, Aecii, amicissimi sui, carminibus templorum ac monumentorum aditus exornavit suorum. Iam vero ille, qui cum Aetolis Ennio comite bellavit, Fulvius, non dubitavit Martis manubias Musis consecrare. Qua re, in qua urbe imperatores prope armati poetarum nomen et Musarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices a Musarum honore et a poetarum salute abhorrere.

28 Atque ut id libentius faciatis, iam me vobis, iudices, indicabo et de meo quodam amore gloriae, nimis acri fortasse, verum tamen honesto, vobis confitebor. Nam quas res nos in consulatu nostro vobiscum simul pro salute huius urbis atque imperii et pro vita civium proque universa re publica gessimus, attigit hic versibus atque inchoavit. Quibus auditis quod mihi magna res et iucunda visa est, hunc ad perficiendum adhortatus sum. Nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat praeter hanc laudis et gloriae; qua quidem detracta, iudices, quid est quod in hoc tam exiguo vitae curriculo et tam brevi tantis nos in laboribus exerceamus?

29 Certe, si nihil animus praesentiret in posterum, et si, quibus regionibus vita spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas, nec tantis se laboribus frangeret neque tot curis vigiliisque angeretur nec totiens de ipsa vita dimicaret. Nunc insidet quaedam in optimo quoque virtus quae noctes ac dies animum gloriae stimulis concitat atque admonet non cum vitae tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adaequandam.

12 An vero tam parvi animi videamur esse omnes, qui in re publica atque in his vitae periculis laboribusque versamur, ut cum usque ad extremum spatium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus nobiscum simul moritura omnia arbitremur? An statuas et imagines, non animorum simulacra sed corporum, studiose multi summi homines reliquerunt, consiliorum relinquere ac virtutum nostrarum effigiem nonne multo malle debemus, summis ingeniis expressam et politam? Ego vero omnia, quae gerebam, iam tum in gerendo spargere me ac disseminare arbitrabar in orbis terrae memoriam sempiternam. Haec vero sive a meo sensu post mortem abfutura est, sive, ut sapientissimi homines putaverunt, et aliquam animi mei partem pertinebit, nunc quidem certe cogitatione quadam speque delector.

31 Qua re conservate, iudices, hominem pudore eo, quem amicorum videtis comprobari cum dignitate, tum etiam vetustate,

ingenio autem tanto, quantum id convenit existimari, quod summorum hominum ingeniis expetitur esse videatis, causa vero eius modi quae beneficio legis, auctoritate municipii, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quae cum ita sint, petimus a vobis iudices, si qua non modo humana, verum etiam divina in tantis ingeniis commendatio debet esse, ut eum, qui vos, qui vestros imperatores, qui populi Romani res gestas semper ornavit, qui etiam his recentibus nostris vestrisque domesticis periculis aeternum se testimonium laudis daturum esse profiteretur estque ex eo numero qui semper apud omnes sancti sunt habiti itaque dicti, sic in vestram accipiatis fidem, ut humanitate vestra levatus potius quam acerbitate violatus esse videatur.

Quae de causa pro mea consuetudine breviter simpliciterque dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus; quae a forensi aliena iudicialique consuetudine et de hominis ingenio et communiter de ipso studio locutus sum, ea, iudices, a vobis spero esse in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certo scio.

ΜΕΡΟΣ Β΄
ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΩΣΕΙΣ

Α΄

ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ ΛΟΓΟΝ

ΤΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

Κεφάλαιον 1.

1. bona-orum = τὰ ἀγαθὰ. fortunae (πληθ.) τὰ τῆς τύχης, περιουσία. summo amore (ἀφαιρ. ἀναγκ. αἰτ.). hodiernus, ἐπίθ. σημερινός. fauces-ium = μόν. πληθ. ὁ φάρυγξ. fatum-i = τὸ πεπρωμένον, μοῖρα. ereptam, παθ. μετ. eripior. = ἐξαπαῶμαι. restitutor, ρ. ἀποκαθίσταμαι. vobis = δοτ. χαριστ. Quirites-ium = ὃ Κυρίται· ἢ ὄν. ἐν. Quiris ἢ Quiritis, γεν. Quiritis· οὕτως ὠνομάζοντο κατ' ἀρχὰς οἱ μετοικήσαντες εἰς Ῥώμην Σαβῖνοι, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαβίνων, οἱ καταγόμενοι ἐκ τῆς πόλεως Cures τῆς Σαβινικῆς χώρας. Συναποτελέσαντες δὲ μίαν μετὰ τῶν πρώτων τῆς Ῥώμης κατοίκων πολιτείαν, ὠνομάζοντο populus Romanus Quiritesque. Βραδύτερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Quirites δηλοῦνται πάντες οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται ἰθαγενεῖς καὶ ἐπήλυδες.

2. Quam illi (dies). salutis certa laetitia = κατ' ἔννοιαν ἢ χαρὰ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν εἶναι δικαιολογημένη, διότι ἐσώθημεν ἐξ ἀπειλήσαντος ἡμᾶς κινδύνου, ἐν ᾧ nascendi condicio incerta, διότι εἶναι ἀβέβαιον ἂν γεννόμεθα ὑπὸ καλοῦς ἢ κακοῦς οἰωνοῦς. sustulimus παρακ. tollo = ἀναβιβάζω, αἴρω. conditam = παθ. μετ. condo = ἰδρύω, θεμελιῶ. amptificatam, τοῦ amplifico = ὄ. (α') ἐπανξάνω, μεγαλύνω. delubrum-i = ἱερὸν (μικρόν). subiectos (ignes) = ὑποβεβλημένα πυρά. circumdatosque = καὶ τὰ τεθειμένα περὶ τὴν πόλιν. destringo - strinxi - strictum- (γ') = ἀποσπῶ, σύρω τὸ ξίφος. retundo - udi - usum- (γ') = ἀποστομῶ, ἀμβλύνω. mucro-onis = ἡ αἰχμῆ. iugulum-i = ὁ λαιμός. deicio (de-iacio) = ἀποστρέφω.

3. illustro = διασαφηνίζω. patefacta τοῦ patefio = φανεροῦμαι. comperta μετοχ. τοῦ comperior = ἐπιβεβαιοῦμαι. manifestus, ἐπίθ. φανερός. investigo, ρ. (α') ἀνιχνεύω, ἀνακαλύπτω. comprehensa τοῦ comprehendor = συλλαμβάνομαι (πιάνομαι), ἢ φ. σ. exronam . . ut possitis scire vos qui et ignoratis et expectatis, et quanta et quam manifesta et qua ratione investigata et comprehensa sint. principio ὡς ἐπίρ. ἐν πρώτοις. erupit τοῦ ρ. erumpo-urp-urptum (γ') = ἔξορῶ· ἐνταῦθα. ut erupit = ὅτε ἐξεδιώχθη. nefarius, ἐπίθ. ἄρορητος, ἀνόσιος. Romae, γεν. δηλοῦσα στάσιν. absconditus-a-um = ἀπόκρυφος, σκοτεινός. acerrimos duces: τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Λέντιος, ὁ Κέθηγος, ὁ Στατίλιος κλπ.

Κεφάλαιον 2.

eiicio (ex-iacio) = ἐκβάλλω. vereor, ἀποθ. itus sum-eri = φοβοῦμαι. extermino, ρ. (α') = ἐξορίζω. simul, ἐπίρ. ὁμοῦ, ἅμα. exituram (esse) ὑποκ. αὐτοῦ reliquam coniuratorum manum manus (δ') = χεῖρ, πλῆθος. ac = καί. debilis-is = ἐπίθ. παραλελυμένος, ἀσθενής.

4. atque, ἐνταῦθα = ἀλλά. ut vidi . . . esse et remansisse. remaneo, ρ. (β') = διαμένω. in eo = εἰς τὴν ἐξῆς ἀσχολίαν. consumpsi τοῦ ρ. consumo-(γ') = καταναλίσκω. quid agerent, quid molirentur = τί ἔπραττον, τί ἐμηχανῶντο. molior-itus sum (δ') = μηχανῶμαι. minorem fidem faceret = θὰ ἐνεποίει πολὺ μικρὰν πίστιν. ut tum demum . . . provideretis . . . cum . . . videretis = ὥστε τότε μόνον διὰ τῶν ψυχῶν (σοβαρῶς) περὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας θὰ προνοήσετε, ὅταν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν (χειροπιαστὰ) αὐτὸ τοῦτο τὸ κακὸν θὰ ἐβλέπετε. tumultus (δ) = θόρυβος, πανικός. bellum transalpinum ἀντὶ bellum in Gallia transalpina = πόλεμος ἐν τῇ πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας. esse sollicitatos = ὅτι παρεκινήθησαν (ἵνα συμμετάσχουν τῆς συνωμοσίας). eodemque itinere = καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν πορείαν (τῆς ἐπιστροφῆς οἴκαδε). manifesto, ἐπίρ. φανερῶς. comprehendor = καταλαμβάνομαι ἐπ' αὐτοφῶρῳ. mandatum-i (mando) = παραγγελία, ἐντολή· αἱ προφορικαὶ παραγγελίαι δίδονται πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν, ἐν περιπτώσει συλλήψεως τῶν ἀπεσταλμένων καὶ κα-

τασχέσεως τῶν ἐπιστολῶν (πρὸβλ. *verba volant, scripta manent*). *comes-itis* = συνοδοιπόρος. *facultas-atis* = εὐκαιρία. *oblatum* (*esse*) τοῦ *o*. *offero* = προσφέρω. *tota res*, ἡ συνωμοσία ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς μετὰ πάντων τῶν πειστηρίων. *tumultus Gallicus* = ἀναστάτωσις καὶ πανικός ὁμοιος πρὸς τὸν προηληθέντα ἐν Ρώμῃ τῷ 373 π.Χ. ὅτε εἰσέβαλον οἱ Γαλάται εἰς Ρώμην (ὁ Βρόννος). *legati Allobrogum* = οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων οἵτινες ἐπιστρέφοντες διὰ τῆς Ἐτρουρίας εἰς τὴν πατρίδα των θὰ διήρχοντο κατ' ἐντολὴν τοῦ Λέντλου καὶ τῶν ἄλλων συνωμοτῶν ἀπὸ τὴν πόλιν *Faesulas*, ἵνα συναντήσουν τὸν ἐκεῖ ἐστρατοπευδευμένον ἀρχηγὸν τῆς συνωμοσίας καὶ συνεννοηθοῦν πληρέστερον μετ' αὐτοῦ. *T(itus) Volturcius* = ὁ Τίτος Οὐολτούρκιος, εἷς τῶν συνωμονῶν.

3. *hesterno die* = κατὰ τὴν χθεσινὴν ἡμέραν. *amantissimos rei publicae viros* = τὰ μάλιστα ἀγαπῶντας τὴν πολιτείαν ἄνδρας. *qui sentirent* = *cum ii sentirent*. *Omnia de re publica praeclara et egregia sentirent* (κατ' ἔννοιαν) ἔτρεφον τὰς καλυτέρας διαθέσεις διὰ τὴν πρόοδον τῆς πολιτείας. *recusatio-onis* = ἄρνησις, ἀντίρρησης. *mora-ae* = ἡ ἀναβολή. *negotium-ii* = τὸ ἔργον (δηλ. σύλληψιν τῶν Ἀλλοβρόγων καὶ τοῦ Τίτου Οὐολτουρκίου καὶ τὴν κατάσχασιν τῶν κοιμιζομένων ὑπ' αὐτῶν ἐπιστολῶν. *biPERTITO* = ἐπίρ. δίχα, εἰς δύο μέρη. *cum advesperasceret* = ὅτε ἤρχισε νὰ σκοτεινιάζῃ. *occulte* = ἐπίρ. κρυφίως. *interesset τοῦ o*. *intersum* = παρεμβάλλομαι. *eodem (loco)*. *suspicio-onis* = ἡ ὑποψία. *complures* = πλείστους. *delectus*, παθ. μετ. *deligor* = ἐκλέγομαι. *opera-ae* = ἡ ἐργασία, ἡ ὑπηρεσία. *adsidue* = ἐπίρ. συνεχῶς. *Pons Mulvius* = ἡ Μουλουῖα γέφυρα κειμένη πρὸς βορρῶν τῆς Ρώμης ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως, δι' ἧς θὰ διήρχοντο οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων πρὸς συνάντησιν τοῦ Κατιλίνα. *ex praefectura Reatina* = ἐκ τῆς Ρεατίνης ἐπαρχίας. *Reate* = τὸ Ρέατον, πόλις τῆς Σαβινικῆς χώρας ἣτις ὑποταχθεῖσα εἰς τοὺς Ρωμαίους ἔγινε *praefectura*, ἥτοι ἐπαρχία, ἧς προΐστατο ὁ ἐκ Ρώμης ἀποστέλλόμενος ἐκάστοτε ἄρχων δικαιοδότης· οἱ κάτοικοι τῶν τοιούτων πόλεων ἦσαν *cives sine suffragio*, = πολῖται ἄνευ ψήφου. *tertia fere vigilia exacta* = ὅτε σχεδὸν εἶχε τελειώσει ἡ τρίτη νυκτοφρουρά, ἥτοι τὴν 3ην μεταμεσονύκτιον· ἡ ὑπηρεσία τῶν νυκτοσχοπῶν (κν. βάρδια,

νούμερο) ἦτο τρίωρος ἀρχομένη ἀπὸ τῆς 6ης μ.μ. ὥρας. Οὕτω τὸ δω-
δεκάωρον τῆς νυκτὸς διηρεῖτο εἰς τέσσαρα ἴσα μέρη (prima vigilia...
quarta vigilia: πρὸβλ. βίγλα, ἡμεροβίγλα).

6. ingredi ἀπαρ. τοῦ ingredior = εἰσβαίνω. in eos = contra
eos. ignoror (α) = ἀγνοοῦμαι. interventus-us = ἐπέμβασις. sedor (α) =
καταπαύομαι. integris signis = μετ' ἀθίκτων σφραγίδων. cum dilu-
cesceret = ὅτε πλέον ὑπέφωσκε. machinator-oris = ὁ μηχανορρά-
φος. statim = ἀμέσως, παραχρῆμα. nihildum suspicantem = οὐδὲν
ἀκόμη ὑποπτεύοντα (ὄλως ἀνύποπτον). item = ἐπίρ. ὁμοίως. ac-
cesso ἢ arcesso (γ') = προσκαλῶ. tarde = ἐπίρ. βραδέως. in litte-
ris dandis = ἐν τῷ διδόναι τὰς ἐπιστολάς, ἔλξις γερονδιακῆ ἀντὶ τοῦ
οὐδέποτε λεγομένου in dando litteras. praeter consuetudinem vi-
gila (ve) rat = παρὰ τὴν συνήθειάν του εἶχεν ἀγρυπνήσει· ὑπαινίσι-
σται εἰρωνικῶς τὴν ὑπερβολικὴν νωθρότητα καὶ τὴν ὑπερβολικὴν
πρὸς ὕπνον ἀγάπην τοῦ Λέντλου.

7. summi viri = ἐπιφανεῖς ἄνδρες· οὗτοι συνέρρευσαν ἀθροοί
εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κικέρωνος εὐθύς ὡς διεδόθη ἡ περὶ τὴν Μουλουίαν
γέφ. σύγκρουσις (= res). mane = ἐπίρ. κατὰ τὴν πρωΐαν. Ἡ φυσ.
σειρ. εἶναι cum placeret summis et clarissimis viris... prius a me
aperiri litteras quam deferri ad senatum, ne videretur iniectus
temere a me civitati tantus tumultus, si nihil esset inventum.
cum placeret = ἐν ᾧ ἤρεσκεν. temere = ἐπίρ. ἀλογίστως (γὰρ ψύλ-
λου πῆδημα). negavi me esse facturum = ἠρνήθην ὅτι ἐγὼ θὰ
πράξω, ἀντὶ εἶπον ὅτι ἐγὼ δὲν θὰ πράξω. consiliūm publicum = τὸ
κοινὸν συνέδριον, ἡ σύγκλητος. defero (γ) = ἀναφέρω. etenim = διότι.
reperita, μετ. reperior = ἀποκαλύπτομαι. tamen ego non arbitra-
bar... esse pertimescendam· διὰ τούτων καταδεικνύεται τὸ μεγα-
λεῖον τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Κικέρωνος, ὅστις ἀποκρούει πᾶσαν γνώμην
ἀντίθετον πρὸς τὰς στερεὰς αὐτοῦ πεποιθήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐβασίζοντο
ἐπὶ τοῦ ὑψίστου νόμου: salus populi suprema lex esto. nimia dili-
gentia = ἡ ὑπερβολικὴ ἐπιμέλεια. admonitus — us = ἡ προτροπή.
qui ex aedibus Cethegi efferret = ἴνα οὗτος ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Κε-
θήγου ἐξαγάγη. si quid telorum esset = ἐὰν ὑπῆρχον (ἐντὸς αὐτῆς)
ὄπλα. aedes (πλθ.) = ἡ οἰκία. sica — ae = ἡ βραχεῖα, ἐπικαμπῆς

καὶ μονόστομοςμάχαιρα. gladii - orum = μακρότερα τῶν μαχαιρῶν, ἀμφίστομα καὶ εὐθέα ξίφη. Cimbrum Gabinium = τὸν Κίμβρον Γαβίνιον, τοῦ ὁποίου τὸ πλῆρες ὄν. P(ublius) Gabinus Capito. L(ucius) Statilius = ὁ Λεύκιος Στατίλιος. G(aius) Cethegus = ὁ Γάιος Κέθηγος. P(ublius) Lentulus = ὁ Πόπλιος Λέντλος, ἅπαντες συνωμόται. frequens senatus = ἡ σύγκλητος ἐν ἀπαρτία (ἀθρόα). Ἡ ἀπαρτία ἐθεωρεῖτο νόμιμος, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κικέρωνος, ἂν ἐκ τῶν 600 συγκλητικῶν παρίστατο τοῦλάχιστον τὸ 1/3.

Κεφάλαιον 4.

8. sine πρόθ. = ἄνευ. cum vix = εὐθὺς ὥς. me recreo = ἀναλαμβάνω, συνέρχομαι (ἐκ φόβου). uteretur, παρσι. ὑποτ. utor = μεταχειρίζομαι. accedo, ρ(γ') προχωρῶ. quam primum = ὥς τάχιστα. eo consilio = ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ. praesto sum alicui = εἶμαι εἰς τὴν διάθεσίν τινος, ἔτοιμος (νὰ τὸν ὑπηρετήσω).

9. urbani duces = οἱ ἐν τῇ πόλει (Ρώμῃ) ἀρχηγοὶ (Κέθηγος, Λέντλος, Στατίλιος, Γαβίνιος κλπ.). ius iurandum = ὁ ὄρκος. haruspex - icis = ὁ μαντευόμενος ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν σπλάγγων τῶν σαζομένων κατὰ τὰς θυσίας ζώων. fatalis = ἐπιθ. μοιραῖος. absolutio - onis = ἀθώωσις. incensio - onis = ἡ πυρκαϊά, ὁ ἐμπρησμός. fides publica = δημοσία πίστις· αὕτη ἦτο ἐπίσημος διαβεβαίωσις παρεχομένη ὑπὸ τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν πρὸς τοὺς καταδιωκομένους διασβαρὸν ἔγκλημα, ὅτι δὲν θὰ τιμωρηθοῦν, ἂν ὁμολογήσουν τὴν ἀλήθειαν, ἦτο δὲ πειστική, διότι ἐθεωρεῖτο δύσκολος ἡ ἀθέτησις τῆς δοθείσης ὑποσχέσεως. cum urbem . . . incendissent ὁ ἐμπρησμός τῆς Ρώμης εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν Στατίλιον καὶ Γαβίνιον μετὰ τῶν ἄλλων ὑπ' αὐτοὺς συνωμοτῶν, θὰ ἐγίνετο δέ, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας πληροφορίας, ἐκ δώδεκα ἐπικαίρων σημείων τῆς πόλεως. Sibyllina fata ἦσαν χρησμοὶ τῆς Κυμαίας Σιβύλλης, καταγεγραμμένοι εἰς τοὺς Sibyllinos libros καὶ φυλασσόμενοι ἐν τῷ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναῷ τοῦ Διός. Τοὺς χρησμοὺς τούτους συνεβουλευόντο οἱ Ρωμαῖοι μόνον κατόπιν ἀδείας τῆς συγκλήτου. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῶν ἰδιωτικῶν συλλογῶν τῶν χρησμῶν τούτων, τὰς ὁποίας κατεῖχον ἰδιῶται καὶ ἐξ

ῶν ἠδυνήθη ὁ Λέντιος νὰ ἀρυσθῇ ὅσα λέγει περὶ ἑαυτοῦ πρὸς εὐδωσιν τῶν σκοπῶν του. *tertium Corneliium*: οἱ δύο προηγούμενοι Κορνήλιοι εἶναι ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Κίννας καὶ ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας, τρίτος δὲ εἶναι κατὰ τοὺς Σιβυλλεῖους χρησμοὺς ὁ Πόπλιος Κορνήλιος Λέντιος *Sura. virginum (Vestaliium)* αἱ Ἑστιάδες παρθένοι, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἑστίας (*Vestae*) καὶ εἶχον ὑποχρέωσιν ἐκτὸς τῶν ἄλλων νὰ διατηροῦν ἀσβεστον τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς κοινῆς ἐστίας.

10. *incensio Capitolii*: κατὰ τὸ 83 π.Χ. ἐξεργράγη πυρκαϊὰ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου, ἐξ ἀγνώστου αἰτίας, προξενήσασα πολλὰς ζημίας. *Saturnalibus* = κατὰ τὰ Κρόνια· ἑορτὴ τελούμενη ἐν Ῥώμῃ τὴν 17ην Δεκεμβρίου πρὸς τιμὴν τοῦ Κρόνου, καθ' ἣν ἐώρταζον κυρίως οἱ δοῦλοι μεταμφιεζόμενοι εἰς κυρίους.

Κεφάλαιον 5.

Ac ne longum sit = καὶ διὰ νὰ μὴ μακρογοῶ. *signum* = τὸ σημεῖον, ἡ σφραγίς. *cognovit*, τοῦ ρ. *cognosco* = ἀναγνωρίζω. *linum-i* = τὸ λίνον, λινῆ ταινία, δι' ἧς περιεδέοντο αἱ *tabellae* καὶ ἐσφραγίζοντο διὰ νὰ ἀποβαίῃ εὐκόλος ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυχὸν παραβιάσεως τῶν. *incidimus*, παρακ. τοῦ *incido* = ἀποκόπτω. *ipsius manu (Cethego). recepissent* τοῦ *recipio* = ἀναλαμβάνω, ὑπόσχομαι. *ferramenta-orum* = σιδηρᾶ ὄργανα (κ. σιδερικά). *studiosus*, ἐπίθ. = σπουδάζων, ἀσχολούμενος εἰς τι. *recitatis*, μετοχ. *recito* = ἀναγινώσκω. *debilitatus*, μετ. *debilitor* = καταβάλλομαι, γίνομαι ἄθυμος. *abiectus*, μετ. *abicio* = ἀπορρίπτομαι, ταπεινοῦμαι. *repente*, ἐπίθ. αἴφνης. *conticuit* τοῦ ρ. *conticesco* = σιωπῶ. *confessus est*, τοῦ *confiteor* = ὁμολογῶ. *adnuit* παρακ. *adnuo* = κατανεύω, ὁμολογῶ. *unice*, ἐπίθ. μοναδικῶς. *mutus*, ἐπίθ. ἄλαλος, ἄφωνος (ἀντίθεσις *muta-revocare*). *facio potestatem* = δίδω ἐξουσίαν, δικαίωμα. *post autem aliquando* = μετὰ πάροδον ὁμῶς ὥρας τινός. *toto iam indicio exposito atque edito* = ὅλης πλέον τῆς μαρτυρικῆς καταθέσεως ἐκτεθείσης καὶ πρωτοκολληθείσης· (φαίνεται ὅτι ἐκρατοῦντο πρακτικά, ἐν τοῖς ὁποίοις κατεχωρίζοντο αἱ μαρτυρικαὶ καταθέσεις). *surrexit*, παρακ. ρ. *surgo* = ἐγείρομαι. *quaesivit a Gallis quid sibi esset cum*

illis = ἠρώτησε τοὺς Γαλάτας ποίαν σχέσιν εἶχεν αὐτὸς μετ' ἐκείνων.
 constanter = ἐπίρ. σταθερῶς. subito = ἐπίρ. αἴφνης. demens-ntis =
 ἔκφρων· quotiens, ἐπίρ. ποσάκις. infitior, ρ. ἀρνοῦμαι. ingenium-ii =
 ἡ φυσικὴ ἐτοιμότης τοῦ πνεύματος, ἡ εὐφυΐα. valuit, ρ. valeo =
 ἰσχύω, δύναμαι· impudentia-ae = ἡ ἀναίδεια. improbitas-atis = ἡ
 φανλότης. defecit τοῦ deficio = ἀφήνω, ἀπολείπω.

12. perturbatus, μετ. perturbor = ταρασσομαι. scies, μέλ.
 scio = γνωρίζω. cura ut vir sis = πρόσεξε νὰ φανῆς ἄνδρας (καὶ
 νὰ μὴ λιποψυχῆσης). quem in locum sis progressus = μέχρι ποίου
 σημείου ἔχεις προχωρήσει (ἔχεις δηλ. ἐκτεθῆ πολὺ καὶ δὲν εἶναι ἀνδρι-
 κὸν νὰ ὑποχωρήσης. vide ecquid tibi iam sit necesse = κοίταξε
 τί πλέον εἶναι ἀνάγκη εἰς σέ νὰ πράξεις. infimiorum = οἱ κατώτατοι,
 οἱ δοῦλοι. impudenter, ἐπίρ. ἀναιδῶς. insimulo, ρ. κατηγορῶ. cum...
 tum = καί... ἀλλὰ καί. argumentum-i = τεκμήριον. taciturnitas-
 atis = ἡ σιωπή. obstupuerant, τοῦ ρ. obstupesco = θαμβοῦμαι,
 καταπλήσσομαι.

13. intuebantur, τοῦ ρ. intueor = ἀτενίζω, προσβλέπω. furtim
 ἐπίρ. (φώρ.) λάθρα. nonnumquam, ἐπίρ. ἐνίοτε. indicari, τοῦ ρ. in-
 dicor. = καταγγέλλομαι, μνηύομαι. tabellas, τὰς δέλτους, τὰς ἐπιστο-
 λὰς· ἦσαν μικροὶ πίνακες ἐκ ξύλου, κοῖλοι ἐσωτερικῶς, τῶν ὁποίων ἡ
 ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια ἐκαλύπτετο διὰ στρώματος κηροῦ. Οἱ πίνακες
 οὗτοι ἠδύναντο νὰ ἐφαρμοσθοῦν ἀνὰ δύο (πρβλ. τάβλι). Ἐπὶ τῆς ἐπι-
 φανείας τοῦ κηροῦ ἔγραφον διὰ γραφίδος σιδηρᾶς ἢ ὀστείνης, τῆς
 ὁποίας τὸ μὲν ἐν ἄκρον ἦτο αἰχμηρὸν, τὸ δὲ ἄλλο πεπλατυσμένον, διὰ
 νὰ ξεαφανίζουν διὰ πίεσεως τὰ τυχὸν ἐσφαλμένως χαραχθέντα γραμ-
 ματα. Ἡ συσκευὴ αὕτη, ἂν περιεῖχε σπουδαῖόν τι, ἐδένετο διὰ ταινίας
 καὶ ἐσφραγίζετο διὰ κηροῦ. imago avi tui = ἡ προσωπογραφία τοῦ
 πάππου σου· οὗτος ὠνομάζετο Πόπλιος Κορνήλιος Λέντιος. sine no-
 mine, ἀνόνομος· ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δὲν ὑπῆρχεν, ὥς ἦτο
 τὸ κανονικόν, ὄνομα τοῦ ἀποστολέως.

Κεφάλαιον 6.

Senatum consului = τὴν σύγκλητον συνεβουλεύθην. de summa
 re publica = περὶ τῶν ὑψίστων συμφερόντων τῆς πολιτείας, δηλ. περὶ

αὐτῆς τῆς ὑπάρξεώς της. *acerrimae ac fortissimae sententiae*, ἤτοι γνῶμαι ἐνέχουσαι αὐστηρότητα καὶ φανεροῦσαι γενναιοψυχίαν. *senatus consultum* = τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου· ἢ ρωμ. σύγκλητος ἐξέφερε τελευταία τὴν γνώμην της καὶ ἐπεκύρου ἢ ἐτροποποίει τὰς κατ' ἄτομον ἐξενεχθείσας γνώμας.

14. *censuerit*, τοῦ *censeo* = κρίνω, ἀποφασίζω. *gratiae verbis amplissimis aguntur* = χάριτες διὰ λόγων τιμητικωτάτων ὁμολογοῦνται (μοῦ ἐκφράζονται εὐχαρισταί διὰ τὰς ὑπηρεσίας μου). *providentia-ae* = ἡ πρόνοια. *quod eorum opera forti fidelique usus essem*, κατ' ἔννοιαν διότι μὲ ἐβοήθησαν ὡς γενναῖοι καὶ πιστοὶ σύντροφοι. *merito* = ἐπίρ. ἐπαξίως. *collega-ae* = ὁ συνάρχων (τοιούτος ἦτο ὁ Γάιος Ἀντώνιος). *a suis et a rei publicae consilio removisset* = ἀπὸ τῶν ἰδικῶν του καὶ ἀπὸ τῶν ἀποφάσεων τῆς πολιτείας εἶχεν ἀπομακρύνει (διότι δὲν ἀνεκοίνωσεν εἰς τοὺς συνωμότας τὰς ἀποφάσεις τῆς Πολιτείας καὶ τὰ ἐναντίον των ληφθέντα μέτρα, παρὰ τὰς στενὰς μετ' αὐτῶν προσωπικὰς σχέσεις του. *cum se praetura abdicasset* = ὅτε θὰ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τοῦ πραιτωρικοῦ ἀξιώματος· οὐδεὶς ἀνώτερος ἄρχων ἐν Ρώμῃ ἐπετρέπετο νὰ διωχθῆ ἠ ποινικῶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχῆς του· ἡ δίωξις αὐτῶν ἐγίνετο ἢ μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς των ἢ μετὰ τὴν τυχὸν παραίτησίν των (πρβλ. τὴν ἄλλοτε βουλευτικὴν ἀσυλίαν). *uti* = ἵνα· *atque idem hoc decretum est* = καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀπεφασίσθη, δηλ. ἢ παρακολούθησις καὶ ἢ ἐπιτήρησις τοῦ Λ. Κασσίου. *procuratio-onis* = φροντίς· *incedendae urbis ἀντι τοῦ *incedendi urbem*. *deposcerat* (τοῦ *deposco*) = εἶχε ζητήσει. *cui* (Caepario) *ad sollicitandos pastores Apuliam attributam esse erat indicatum* (Ciceroni) = εἰς τοῦτον (τὸν Καιπάριον) εἶχε καταγγεληθῆ εἰς τὸν Κικέρωνα ὅτι εἶχε παραχωρηθῆ (ὡς τομεὺς δράσεως) ἢ Ἀπουλία πρὸς ἐξέγερσιν τῶν ποιμένων· *constabat* = ὁμολογεῖτο. *lepnitas-atris* = ἡ ἐπιείκεια.*

15. *perditus* = ἐξώλης, διεφθαρμένος. *singularis*, ἐπίθ. = μοναδικός. *mihī primum togato contigit* = εἰς ἐμὲ πρῶτον τηβεννοφόρον (ὄντα) συνέβη. *si conferatur . . . hoc interest* = ἐὰν συγκριθῆ, κατὰ τοῦτο διαφέρει. *bene gesta re publica* = διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας. *transactum est τοῦ ρ. transigor* = ἄγομαι εἰς πέρας

(τέλος). *abdico me magistratu* = παραιτοῦμαι τῆς ἀρχῆς. P. Furius, ὁ Πόπλιος Φούριος, παλαίμαχος στρατιώτης τοῦ Σύλλα, ἐγκατασταθεὶς μετὰ τὴν παραχώρησιν γαιῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα, εἰς τὴν πόλιν Φαισόλας τῆς Τυρρηνίας. *libertinus* = ὁ ἀπελευθέρως· οὕτως ἐλέγετο παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐκεῖνος ὅστις ἦτο δοῦλος ἢ ἐγεννήθη ἐκ γονέων δούλων, καὶ ἀπελευθερούμενος ὑπὸ τοῦ κυρίου του κατετάσσετο εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀπελευθέρων, οἵτινες δὲν ἦσαν τέλειοι πολῖται καὶ δὲν ἐπετρέπετο νὰ καταλάβουν οἰανδήποτε ἀρχήν. *supplicatio* = εὐχαριστήριος δέσις, δοξολογία πρὸς τοὺς θεοὺς, ἔχουσα ἑορταστικὸν χαρακτῆρα, τελουμένη ἢ ἐν περιπτώσει διασώσεως τῆς πολιτείας ἐκ σοβαροῦ κινδύνου ἢ δι' ἄλλο τι εὐχάριστον γεγονός. *supplicatio* ἐπετρέπετο νὰ γίνῃ μόνον ὑπὸ στρατιωτικῶν ἀρχόντων, διὰ σπουδαῖα πολεμικὰ κατορθώματα, ὥστε ἡ παραχώρησις τοῦ δικαιώματος τούτου εἰς τὸν Κικέρωνα μὴ στρατιωτικόν, ἦτο ἔξαιρετικὴ τιμὴ. *meo nomine* = ὑπὸ τὸ ὄνομά μου· ὁ Κικέρων δηλαδὴ κατὰ τὴν δοξολογίαν εἶπεν: «'Εγώ, ὁ Μ. Τύλλιος Κικέρων εὐχαριστῶ τοὺς θεοὺς, διότι...». *togatus* ἐλέγετο ὁ φέρων τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα (*togam praetextam*)· ἦτο τὸ ἐπίσημον ἔνδυμα ἐν καιρῶ εἰρήνης τῶν Ῥωμαίων ἀρχόντων. Ἐν πολέμῳ ἐφόρουσαν τὸ *paludamentum*, ἔξ οὗ *paludati* ὠνομάζοντο. *quae religio G. Mario non fuerat* = ἐκεῖνο τὸ θρησκευτικὸν κώλυμα τὸ ὁποῖον δὲν ὑπῆρξεν εἰς τὸν Γ. Μάριον· οὗτος ἀναγκασθεὶς νὰ διατάξῃ τὸν φόνον τοῦ πραιτῶρος Γ. Γλαυκία εὐρέθη εἰς δύσκολον θέσιν, διότι οἱ ἀνώτεροι ἀρχοντες τῆς Ῥωμ. πολιτείας ἐνομίζοντο ὡς προστατευόμενοι ὑπὸ τῶν Θεῶν, ἕνεκα τῶν θυσιαῶν καὶ τῶν ἄλλων ἱεροτελεστιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο κατὰ τὰς ἐκλογάς των καὶ κατὰ τὴν ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων των. *de quo Glaucia nihil nominatim erat decretum*, δηλ. τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου δὲν ἀνέφερε τὸ ὄνομα τοῦ Γλαυκία, ὥστε νὰ θεωρηθῇ νόμιμος πᾶσα κατ' αὐτοῦ βιαιοπραγία.

Κεφάλαιον 7.

16. *concidisse*, τοῦ *concido* (*cum-cado*) = συγκαταπίπτω· ἔξαορτᾶται ἐκ τοῦ *existumare*. *adeps-ipsis* = ἡ πολυσαρκία. *norat* (*noverat*) τοῦ *q. nosco* = γνωρίζω. *appello*, *q.* προσαγορεύω. *tempto*,

δοκιμάζω. facinus-oris = τὸ ἔγκλημα. aptus-a-um = κατάλληλος. deerat τοῦ desum = ἐλλείπω. certos homines = ἀσφαλεῖς, ἐμπίστους ἀνθρώπους (ἀφωσιωμένους). mandarat (mandaverat) τοῦ r. mando = παραγγέλλω, διατάσσω. confectus, τοῦ r. conficio = τελιώνω, περατώνω. nihil erat quod non ipse obiret = οὐδὲν ὑπῆρχε, τὸ ὅποιον νὰ μὴ ἐπεχίρει ὁ ἴδιος.

17. callidus, ἐπίθ. πανοῦργος. castrense latrocinium = τὸ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ληστικὸν στήφος. moles-is = ὁ ὄγκος, βάρος. testis-is = ὁ μάρτυς. neque tanto ante = οὔτε τόσον πρότερον. furtum-i = ἡ κλοπή. palam, ἐπίρ. φανερώς. ad hanc diem = μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης. quoad fuit = ἐφ' ὅσον ἔμεινεν (ἐντὸς τῆς πόλεως). occurri atque obstiti = ἀντίκρουσα καὶ ἠναντιώθην. somnus Lentuli, πικρὰ εἰρωνεία πρὸς τὴν ὑπνηλίαν τοῦ Λέντλου. Saturnalia, ἑορταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Κρόνου, τελούμεναι τὴν 17ην Δεκεμβρίου· ἡ δρᾶσις τῶν συνωμοτῶν τοῦ Κατιλίνα θὰ ἐξεδηλοῦτο κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Κρονίων, προανήγγειλαν ὁμως αὐτήν, ἐν τῇ ἀπερισκεψία των, πρὸ τῆς 3ης Δεκεμβρίου. Κατὰ τὸν Κικέρωνα ὁ Κατιλίνας οὔτε τόσον ἀργὰ θὰ ὤριζε τὴν ἡμέραν τῆς δρᾶσεως οὔτε θὰ προανήγγελλεν αὐτήν.

Κεφάλαιον 8.

18. administro, r. = διοικῶ, ρυθμίζω. coniectura-ae = ἡ εἰκασία, ὁ στοχασμός. tum coniectura . . . tum vero = τόσον ἐκ συμπερασμοῦ, ἀλλὰ καί . . . quod vix videtur . . . potuisse = διότι μόλις φαίνεται ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ἀνθρωπίνης βουλήσεως (ἴδιον) ἡ διακυβέρνησις τόσων μεγάλων ζητημάτων. ita praesentes . . . orem tulerunt = τόσον φανερὰ μᾶς ἐβोधήθησαν. ut eos (deos). omittam, τοῦ r. omitto = παραλείπω. occidens-ntis = αἱ δυσμαί. fax-cis = ἡ λαμπάς, τὸ φῶς· ἡ ἐμφάνισις τοιούτων σημείων ἰδίως δὲ ἀπὸ δυσμῶν, ἐθεωρεῖτο ἀπαίσιος οἰωνός, αἴσιος δὲ ἢ ἐξ ἀνατολῶν. fulminum iactus = οἱ ριφθέντες κεραυνοί. ut . . . canere di immortales viderentur = ὥστε νὰ νομίζεται ὅτι οἱ ἀθάνατοι θεοὶ ἔψαλλον, ἐχρησιμοδότην. neque praetermittendum neque relinquendum est = οὔτε πρέπει νὰ μοῦ διαφύγῃ οὔτε πρέπει νὰ τὸ παραλείψω.

19. complures in Capitolio res de caelo esse percussas = ὅτι πάμπολλα πράγματα ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἐξ οὐρανοῦ (διὰ κεραινῶν) ἐπλήγησαν. legum aera = οἱ χάλκινοι πίνακες τῶν νόμων, διότι ἐπὶ τοιούτων πλακῶν ἐχαράσσοντο οἱ νόμοι πρὸς διαιώνισιν. liquefacta sunt τοῦ παθ. liquefio = τήκομαι. tactus est τοῦ tangor = θίγομαι, πλήττομαι. inauratus, ἐπίθ. ἐπίχρυσος. lactans-ntis = ὁ θηλάζων. uberibus lupinis inhiantem = πρὸς τοὺς μαστοὺς λυκαίνης χάσκοντα· ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ὑπῆρχεν ὄραϊον ἄγαλμα παριστῶν νήπια τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρῶμον θηλάζοντας λύκαιναν. haruspices ex tota Etruria = ἱεροσκόποι ἐξ ἀπάσης τῆς Ἑτρουρίας· οὗτοι ἐθεωροῦντο ἐμπειρότεροι. occasus = ἡ δύσις, ὁ ἀφανισμός.

20. placati τοῦ placor = ἐξιλεοῦμαι, ἐξευμενίζομαι. flexissent τοῦ flecto = κάμπτω, μεταβάλλω. prope fata = τὰ σχεδὸν θέσφατα. fata, οὐδ. οἱ θεοὶ εἶχον τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλλουν αὐτά. idemque (haruspices). in excelso (loco) = ἐπὶ ἐξέχοντος (ὑψηλοῦ βάρθρου). et contra atque antea fuerat, ad orientem, convertere = καὶ κατ' ἀντίθετον τῆς προηγουμένης διεύθυνσιν, πρὸς ἀνατολὰς νὰ στρέψωμεν. ortus-us = ἡ ἀνατολή. curia-ae = τὸ βουλευτήριον. clam, ἐπίθ. λάθρα. quae clam essent inita = τὰ ὁποῖα ἐν κρυπῶ ἔσχε διάσθησαν. colloco, = τοποθετῶ. loco = ἐκμισθῶ, προκηρύσσω μειοδοτικὴν δημοπρασίαν. Cotta et Torquato consulibus, ὁ Λ. Αὐρήλιος Κόττας καὶ ὁ Λ. Μάνλιος Τορκουάτος, ἕπατοι τὸ 65 π.Χ. ad orientem convertere simulacrum· τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἐν τοῖς Ρωμ. ναοῖς ἔβλεπον πρὸς δυσμὰς, ὥστε οἱ προσευχόμενοι πρὸ αὐτῶν ἔβλεπον πρὸς ἀνατολὰς. neque superioribus consulibus neque nobis, δηλ. οὔτε ἐπὶ τῆς ὑπατείας τῶν κατὰ τὸ ἔτος 63 καὶ 64 ὑπάτων οὔτε ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Κικέρωνος.

Κεφάλαιον 9.

21. hic = ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας. aversus a vero = ἀπεστραμμένος ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. praecipus-itis = προπετής, μωρός. mente captus = φρενοβλαβής. praecipue, ἐπίθ. κατ' ἐξοχὴν. cogitata = μελητηθέντα. suscepta = ἐπιχειρηθέντα. nonne ita praesens = δὲν

εἶναι τόσον φανερόν; mane, ἐπίρ. κατὰ τὴν πρωΐαν. index-icis = ὁ μὴνυτής. funestus, ἐπίθ. ὀλέθριος.

22. conati, τοῦ conor = ἐπιχειρῶ. nimium mihi sumam = ὑπερβολικὸν (ἔπαινον) θὰ ἐλάμβανον διὰ τὸν ἑαυτὸν μου. cunctus aum = σύμπας. ad haec tanta indicia perveni = εἰς ταύτας τὰς τόσον μεγάλας (σοβαρὰς) καταγγελίας ἔφθασα. dementer, ἐπίρ. παραφρόνως. iam vero, nisi ereptum esset ab dis immortalibus huic tantae audaciae consilium, numquam profecto tantae res tam dementer creditae essent neque litterae commissae (essent) ab Lentulo ceterisque domesticis hostibus et ignotis et barbaris (hominibus). quid vero = τί δέ; εἰσάγεται ἄλλη ἀπόδειξις τῆς εὐνοίας τῶν Θεῶν. ultro, ἐπίρ. ἐκουσίως. antepono, ρ. προτιμῶ. suis oribus, β' ὄρος συγκ. = ἢ τὴν αὕξισιν τῆς δυνάμεώς των. divinitus, ἐπίρ. θεόθεν. Aedes Concordiae, ὁ ναὸς τῆς Ὁμονοίας, κείμενος ἐν τῇ Β. Α. γωνίᾳ τῆς Ρωμ. ἀγορᾶς, οὐχὶ μακρὰν τοῦ βουλευτηρίου. Ἐκεῖ συνῆλθεν ἐκτάκτως ἢ σύγκλητος, ἵνα λάβῃ ἀποφάσεις περὶ τῶν συνωμοτῶν.

Κεφάλαιον 10.

23. pulvinar-aris = δειπνητικὴ κλίνη. ad omnia pulvinaria = εἰς πάσας τὰς ἱερὰς στρωμνὰς τῶν θεῶν, διότι οἱ Ρωμ. ἐτοποθέτουσαν κατὰ τὰς ἑορτὰς ξύλινα ἀγάλματα τῶν θεῶν, μὲ κεφαλὴν ἐκ μαρμάρου ἢ χαλκοῦ ἢ κηροῦ ἐπὶ δειπνητικῶν κλινῶν, ἐθυσίαζον καὶ ἐπανηγύριζον λαμπρῶς. celebros, ρ. λαμπρύνω, πανηγυρίζω, multi honores... habiti sunt = πολλαὶ τιμαὶ πολλαῖς δικαίως ἀπενεμήθησαν.

24. recordor, ἀποθ. ρῆμα. ἀναμνησκομαι. dissensio-onis = ἡ διχόνοια, ἡ στάσις. vosmet ipsi = σεῖς οἱ ἴδιοι. partim = ἐπίρ. (σχεδὸν πάντοτε ἐπαναλαμβανόμενον) μέρος μὲν... μέρος δέ... interimit, τοῦ ρ. interimo = ἀφανίζω, φθειρῶ. acervus-i = ὁ σωρός. redundo, ρ. πλημμυρῶ. extinguor = σβέννυμαι, ἀφανίζομαι. ultus est, τοῦ ρ. ulciscor = τιμωρῶ, ἐκδικουμαι. ne dici quidem opus est = οὔτε νὰ λεχθῆ βεβαίως εἶναι ἀνάγκη. deminutio-onis = ἡ ἐλάττωσις. dissensit, τοῦ ρ. dissentio = διαφωνῶ.

25. luctus-us = πένθος. conflagro, ρ. πυρπολῶ. reconciliatio-

onis = ἀποκατάστασις, συνδιαλλαγή. internecio-onis = ἡ σφαγή, ἡ πανώλεθρία. diiudicatae sint, τοῦ ρ. diiudicor = διακρίνομαι. καταπαύω. barbaria-ae = ὄλη ἢ ἀλλοδαπή πλὴν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. ducerentur, τοῦ ρ. ducor = νομίζομαι. ita me gessi = οὕτως ἐνήργησα, δηλ. δραστηρίως καὶ θαρραλέως. restitisset, τοῦ resto-iti-(a) = μένω, ὑπολείπομαι. superfuturum (esse), ρ. super-sum = περισώζομαι. quantum (urbis) flamma obire non potuisset = εἰς ὅσον μέρος (τῆς πόλεως) ἢ φλόξ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ φθάσῃ. L. Sulla P. Supplicium oppressit: ὁ Π. Σουλπίκιος Ροῦφος, εἰς τῶν δημάρχων τοῦ ἔτους 88 π. Χ. ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἱππέων τοῦ Σύλλα, διότι προέτεινε ν' ἀφαιρεθῆ ἡ διεύθυνσις τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ ν' ἀνατεθῆ εἰς τὸν Μάριον. Lumina civitatis extincta sunt: διὰ τοῦ φόνου πολλῶν ἐπιφανῶν ἐπὶ παιδείᾳ ἀνδρῶν τὰ πνευματικὰ φῶτα ἐσβέσθησαν. Τοιοῦτοι, ἐπιφανεῖς διὰ τὴν μόρφωσίν των ἄνδρες, φονευθέντες μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Κίννα, ἦσαν οἱ ὕπατοι L. Merula, Cn. Octavius, ὁ ρήτωρ M. Antonius, ὁ Q. Lutatius Catulus καὶ ἄλλοι. dissensit M. Lepidus: ὁ M. Λεπίδος καὶ ὁ Κάτουλος, ὕπατοι τὸ 78 π. Χ. διεφώνησαν, ἀποτέλεσμα δὲ τῆς διαφωνίας των ἦτο ἡ φυγὴ τοῦ Λεπίδου εἰς Σαρδηνίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ 77 π. Χ.

Κεφάλαιον 11.

26. Quibus pro tantis rebus = ἀντὶ τούτων τῶν τόσων μεγάλων πράξεών μου. praemium = γέρας insignis-is = τὸ παράσημον. condi et collocari volo = θέλω νὰ κρύπτονται καὶ νὰ τοποθετοῦνται. alentur, τοῦ alor = τρέφομαι. crescent, τοῦ ρ. cresco = ἐπιρροωνύομαι, ἀξάνομαι. inveterascent, τοῦ ρ. inveterasco = παλαιούομαι, διαγωνίζομαι. corroborabuntur, τοῦ ρ. corroboror = ἐπιρροωνύομαι, ἀξάνομαι. propagatam esse, τοῦ ρ. propago = παρατείνομαι. duos cives οἱ δύο αὐτοὶ πολῖται ἦσαν ὁ Κικέρων καὶ ὁ Πομπήιος, διότι ἐνῶ ὁ πρῶτος ἔσφζε τὴν Ρώμην ἀπὸ βεβαίαν καταστροφὴν, ὁ δεῦτερος περιῆγε νικηφόρα τὰ Ρωμ. ὅπλα ἐν τῇ Μ. Ἀσία πολεμῶν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

Κεφάλαιον 12.

27. Subegi, τοῦ ρ. subigo (sub-ago) = ὑποτάσσω. vestrum est = ὑμέτερον (καυῆκρον) εἶναι, ἔχετε ὑποχρέωσιν. prosum alicui = ὠφελῶ. obsum (alicui) = βλάπτω. magna vis conscientiae = μεγάλη ἢ δύναμις τῆς συνειδήσεως· ὁ Κικέρων ἐστήριζεν ἄλλας ἐλπίδας ὑποστηρίξεως ἐπὶ τῆς εὐσυνειδησίας τῶν πολιτῶν, οἵτινες δὲν ἦτο δυνατόν, κατὰ τὴν γνώμην του, νὰ παραγνωρίσουν τὰς μεγάλας πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας του καὶ νὰ μὴ θελήσουν νὰ τὸν ὑποστηρίξουν κινδυνεύοντα.

28. lacesso, ρ. ἐρεθίζω, προκαλῶ. quod si omnis impetus... converterit = διότι ἐὰν ὅλη ἢ ὀρμὴ τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν, ἥτις ἀπεκρούσθη ὑφ' ἡμῶν, στραφῆ ἐναντίον ἐμοῦ μόνον. vobis erit videndum = ὑμεῖς θὰ πρέπη νὰ προνοήσετε. qua condicione eos esse velitis = ποία τύχη θέλετε νὰ περιμένῃ εἰς τὸ μέλλον ἐκείνους. qui pro salute vestra se obtulerint invidiae periculisque omnibus = οἵτινες χάριν τῆς ὑμετέρας σωτηρίας, ἐξέθεσαν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὸν φθόνον (τῶν πολιτῶν) καὶ εἰς παντὸς εἴδους κινδύνους. ad vitae fructum = πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς. quo mihi lubeat ascendere = ὅπου νὰ μὲ εὐχαριστῆ ν' ἀναβῶ· δὲν ὑπῆρχε δηλ. διὰ τὸν Κικέρωνα ἀξίωμα ἀνώτερον τοῦ ὑπατικοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ἐφιλοδόξει νὰ καταλάβῃ. tueor, ρ. διατηρῶ. laedo, ρ. βλάπτω. invidus = ὁ φθονερός. veneror, ρ. ἀποθ. προσκυνῶ. Ioven illum διότι δεικνύει τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ. aequae ac priori nocte = ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην νύκτα.

B'

ΕΙΣ ΤΟΝ ΥΠΕΡ ΑΡΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΛΟΓΟΝ
ΤΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

Κεφάλαιον 1.

1. ingenium-ii = ιδιοφυΐα (ιδίως ρητορική). exiguus = ἐπίθ. ὀλίγος, μικρός. exercitatio dicendi = ἀσκησις εἰς τὸ λέγειν. infitior = ἀρνοῦμαι. versor = ἀναστρέφομαι, ἀσχολουμαι. mediocriter = οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον, ἐπομένως ἀρκούντως. huiusce rei (τοῦδε τοῦ πράγματος), δηλ. τοῦ dicendi. Ratio aliqua (ἐνν. τὸ est). ratio = θεωρητικὴ γνῶσις (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πρακτικὴν ἀσκησιν). profecta, (τοῦ ἀπ. proficiscor) = προελθούσα, ἐκπηγάσασα. confiteor (cum-fateor) = ὁμολογῶ. abhorreo = ἀπομακρύνομαι. earum rerum (ingenii, exercitationis, rationis). Vel, ἐπιτείνει τὸ in primis = μάλιστα μεταξὺ τῶν πρώτων. Repeto = ἀπαιτῶ τι ὡς ἀναπόδοσιν. suo iure = ἔκφρασις δικανικὴ, αὐτοδικαίως. Quoad longissime = ὅσον μακρότατα. respicio = ἀνασκοπῶ. recordor memoriam = ἀνακαλῶ εἰς τὴν διάνοιάν μου, τὴν μνήμην. repetens = ἀπολύτως ἀνατρέχων ὀπίσω. princeps = ὁ πρῶτος πράττων τι, ὁ προπορευόμενος, ὁ ὀδηγός. ad suscipiendam, κλπ. γερονδ. ἔλξις ἀντὶ τοῦ ad suscipiendum, et ad ingrediendum rationem horum studiorum. Suscipere rationem = λαμβάνω ἀπόφασιν πρὸς σπουδὴν (πρὸς τοῦτο ἀνταποκρίνεται κατωτέρω τὸ hortatu. ingredi rationem = ἀρχεσθαι τῆς σπουδῆς. ratio ἐνταῦθα = via = πορεία, ὁδός. ἢ ὅλη φράσις· οὗτος βλέπω ὅτι ὑπῆρξεν εἰς ἐμὲ ὁ πρῶτος ὀδηγός καὶ νὰ ἀποφασίσω καὶ νὰ τραπῶ τὴν εἰδίκευσιν τῶν σπουδῶν τούτων. Quodsi = ἀλλ' ἐάν. haec vox = ἤδη ἢ ἐμὴ φωνή, δηλαδὴ ἢ ρητορική μου ἰκανότης. conformata = μορφωθείσα, ἐπεξεργασθείσα. Nonnullis salutis fuit = ὑπῆρξεν εἰς τινὰς σωτηρία· id, δηλ. vocem conformatam. opitulor (opem fero) = βοηθῶ. quo possemus = δι' οὗ θὰ ἠδυνάμεθα. ingenium, exercitatio, rei ratio = εἶναι τὰ τρία κύρια προσόντα τοῦ ρήτορος, τὰ ὁποῖα ἀνεγνωρίζοντο ὑπὸ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ ρητορικῶν σχολῶν· φυσικὴ ιδιοφυΐα, ἐξά-

σκησις καὶ ἀπόκτησις γνώσεων θεωρητικῶν διὰ σπουδῆς. A(ulus) Licinius (Archias) ὁ Ἀρχίας ἦτο ξένος Ἕλληνας οἱ ξένοι πολιτογραφούμενοι Ρωμαῖοι ἐλάμβανον τὸ ὄνομα τοῦ γένους ἐκείνου, ὁ ὁποῖος εἶχε συντελέσει νὰ τοῖς δοθῆ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Ἐπίσης ἐλάμβανον καὶ τὸ προωνύμιον (praenomen). Τὸ Licinius εἶναι τὸ ὄνομα τῆς Λικινίας γενεᾶς τῶν Λουκούλλων, οἱ ὁποῖοι εἶχον συντελέσει εἰς τὴν πολιτογράφησιν τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ τὸ praenomen Aulus οὐδεὶς εἶχε ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Λουκούλλων. Ὁ Κικέρων ἐνταῦθα μεταχειρίζεται τὸ ρωμαϊκὸν ὄνομα τοῦ ποιητοῦ ἐπίτηδες, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι πρόκειται νὰ ὑποστηρίξῃ ἓνα Ρωμαῖον πολίτην καὶ ὄχι ξένον. optima^{um} artium = αἱ ἐλευθέραι μαθήσεις, δηλ. ἡ φιλοσοφία, ἡ γραμματικὴ (φιλολογία), ἡ ρητορικὴ, ἡ ποίησις.

2. hoc = τὸ προηγούμενον, κυρίως τὸ a quo id accerimus. Quod... sit = τὸ quod μὲ ὑποτακτ. διὰ νὰ δείξῃ ὅτι τοῦτο εἶναι ξένη γνώμη καὶ ὄχι ἰδική του. facultas = δεξιότης (πνεύματος), ἡ ποίησις δηλ. ἡ ὁποία κατ' ἐξοχὴν εἶναι δῶρον φυσικόν. ratio dicendi = τρόπος τοῦ λέγειν, διότι ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ ποίησις. δύο μαθήσεις ἐντελῶς διάφοροι, ἀπαιτοῦν καὶ τρόπον ἐκφράσεως ἰδιαίτερον. disciplina = μάθησις, ἐπιστήμη. Ne nos quidem = φράσις ἔλλειπτική, ἡ ὁποία δύναται νὰ συμπληρωθῆ οὔτω. ut Archias non uni studio deditus fuit, sic ne nos quidem uni... κλπ. = ὅπως ὁ Ἀρχίας δὲν ἐπεδόθη εἰς ἓν μόνον στάδιον, οὔτω οὐδὲ καὶ ἐγὼ εἰς ἓν μόνον... κλπ. ne... quidem = οὐδέ. penitus = ἐξ ὀλοκλήρου, δηλ. μονομερῶς καὶ πάντοτε. etenim = καὶ γάρ. Quae ad humanitatem pertinent = αἱ προσήκουσαι, αἱ ἐμπρέπουσαι τῇ ἀνθρωπίνῃ μορφώσει. quoddam vinculum = δεσμόν τινα ἰδιαίτερας φύσεως, πραγματικόν δεσμόν. quasi = ὡσεὶ, κολάζει τὴν ἰσχυρὰν μεταφοράν. cognatione = διὰ συγγενείας, τρόπον τινὰ διὰ συγγενείας τινὸς συνέχονται (continentur). humanitas-atris = τὸ σύνολον τῶν γνώσεων αἱ ὁποῖαι ἐμπρέπουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἢ καλύτερον ἀπαρτίζουσιν αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον.

Κεφάλαιον 2.

3. Sed ne... «sed ne... videatur mirum esse me... hoc uti genere dicendi... quaeso... ut mihi detis hanc veniam... ut me patiamini loqui et uti novo... genere dicendi» quaestio

legitima = ὑπόθεσις νομική. iudicium publicum = δίκη δημοσίου συμφέροντος. res agitur = ἡ ὑπόθεσις διεξάγεται. cum = καίτοι. lectus = ἐπίλεκτος, ἔγκριτος. tanto conventu = ἰn tanto = ἐνώπιον τόσης συρροῆς. ac frequentia = καὶ ὀμηγύρεως. hominum ἐννόησον τὸ ἐπ. litteratissimorum = ἔλλογιμωτάτων hoc genere = ἀντικ. τοῦ uti = (χρῶμαι) quod abhorreat = τὸ ὁποῖον ἀφίσταται. forensis = ἀγοραῖος, δικανικός. venia = συγγνώμη, ἔξουσία, ἄδεια. accommodatam (accommodo = προσαρμόζω) ἀρμόζουσαν. huic reo = τῷδε τῷ ὑποδίκῳ, τῷ Ἄρχιῳ. non molestam = ὄχι ὀκληράν. hoc concursu... = ἰn hoc concursu = ἐνώπιον ταύτης τῆς συρροῆς. Καὶ εἰς τὰ κατωτέρω hac vestra... hoc denique, ἐννόησον τὸ humanitas = εὐμουσία, ἔλλογιμότης. exercente iudicium (exerceo iudicium) ὄρος τεχνικὸς ἀντὶ τοῦ προεδρεύοντος τῆς δίκης. ut... patiamini = ἡ ἔξαρκᾶται ἐκ τοῦ detis veniam ἡ εἶναι ἐπεξήγησις αὐτοῦ. paulo liberius = ὀλίγον ἐλευθεριώτερον τοῦ δέοντος. otium = σχολή, ἀποχώρησις ἐκ τοῦ δημοσίου βίου. tracto, θαμιστικὸς τύπος τοῦ traho = (σύρω) ἔλκω. tracto personam = παίζω τὸν ρόλον, ὑποκρίνομαι. Ἐνταῦθα tractata est = ἀνεστράφη, ἐτρίβη, παρεφθάρη. iudicium et periculum = ὅ,τι τὰ ἑλληνικὰ δίκη καὶ γραφή. inusitatus = ἀήθης, ἀσυνήθιστος. Quaestio legitima et iudicium publicum. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ἄρχιου δὲν ἦτο ἰδιωτικῆς φύσεως (causa privata, iudicium privatum), δὲν ἐπρόκειτο δηλ. περὶ ἰδιωτικῶν συμφερόντων ἢ περὶ χρημάτων. Ἡ ὑπόθεσις ἦτο δημοσίου δικαίου, διότι ὁ ὑπόδικος ἐν περιπτώσει καταδίκης ἐνέλιπτεν εἰς τὰς ποινὰς τοῦ νόμου lex Papia, περὶ ἰδιοποιήσεως πολιτικῶν δικαιωμάτων. Praetor εἶναι ὁ ἀστυδίκης (praetor urbanus). Ἐνταῦθα ἀστυδίκης εἶναι ὁ ἀδελφὸς τοῦ ρήτορος Κόιντος Κικέρων, φίλος τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ποιήσεως.

4. tribuo = ἀπονέμω τι ὡς δίκαιον. concedo = παραχωρῶ τι κατὰ συγκατάβασιν. segregandum (esse) δὲν πρέπει νὰ χωρισθῆ. ascendendum fuisse: συμπλήρωσον in numerum civium = πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν.

Κεφάλαιον 3.

ut primum = εὐθὺς ὡς. ex pueris excedere = μετάφρ. τῆς ἑλληνικῆς φράσεως ἐκ παίδων ἢ ἐκ τῶν ἐφήβων ἐξέρχεσθαι. artibus-

artes, ἐνταῦθα ἐννοεῖ τὴν πρώτην ἐγκύκλιον μόρφωσιν. informari = διαμορφοῦσθαι. me confero = μεταβαίνω, ἐπιδίδομαι. Antiochiae, γεν. σημαίνει στάσιν ἐν τόπῳ, ἐν Ἀντιοχείᾳ. locus = ἀντὶ familia, ἕξ εὐγενοῦς οἰκογενείας. celebrer = πολυάνθρωπος. copiosus = ἀφθονῶν τινος, πλούσιος. liberalissima studia = ἐλευθεριώταται μαθήσεις, ἴδε § 1. Τὸ δὲ affluo = ἀφθονῶ. antecello μὲ δοτ. ὑπερβάλλω τινά. Eius το contigit ἐνν. εἰ = συνέβη εἰς αὐτόν. gloria = fama. adventus = πληθ. αἱ ἀφίξεις. ex pueris excessit· οἱ παῖδες ἐξήρχοντο τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὸ 14ον ἔτος των. Antiochiae· ἡ γνωστὴ πόλις καὶ πρωτεύουσα τῆς Συρίας, ἣ ὁποία ἐγνωρίσεν μεγίστην δόξαν καὶ ἀκμὴν κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, δηλ. κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους.

5. vehementius, ἐπίρ. συγκ. σφοδρότερον, μετὰ περισσοτέρου ζήλου. colo = θεραπεύω. hic = ἐνταῦθα. civitate = iure civitatis = μὲ τὸ πολιτικὸν δικαίωμα. cognitio = γνωριμία. celebritas = ἡ μεγάλη διάδοσις (φήμη). absentibus, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ vel absens = ἀκόμη καὶ ἀπών. Nactus est (-nanciscor) = τυγχάνω, ἐντυγχάνω, εὐρίσκω (ὡς τι ἀνέλπιστον ἀγαθόν). alter... alter = ὁ μὲν... ὁ δέ, res, ἐνν. gestas = κατορθώματα. cum... tum = τόσον... ὅσον. καί, καί. adhibere = παρέχειν. Κατὰ ζεῦγμα εἰς τὸ res gestas πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸ ρ. suppeditare (ἀφθόνως παρέχειν), τὸ ὁποῖον δὲν ἀρμόζει εἰς τὸ aures (= ὄτα). cum = καίτοι. praetextatus = περιβεβλημένος τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα τῶν παίδων. adolescentiae, δοτ. = πρώτη εἰς τὴν νεαράν των ἡλικίαν ὑπῆρξεν, εἶναι ἡ πρώτη δηλ. ἡ ὁποία τὸν ἐδέχθη. senectuti = εἰς τὸ γῆρᾶς του, εἰς τὰ γεράματά του. Italia = ὁ Κικ. ἐννοεῖ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, τὴν κάτω Ἰταλίαν δηλ. ἡ ὁποία ἦτο πλήρης ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ ὅπου ὠμιλεῖτο ἡ ἑλληνικὴ. Tranquillitatem ἐννοεῖ ὁ Κικ. τὴν εἰρήνην, ἡ ὁποία ἐμεσολάβησεν ἀπὸ τῶν Γράκων μέχρι τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου (91 π.Χ.). Tarentini, Regini, Neapolitani = ἦσαν civitates foederatae, δηλ. ἔνσπονδοι πολιτεῖαι πρὸς τὴν Ρώμην διατηροῦσαι τὴν αὐτοδιοίκησίν των, ἀλλ' ὑποβαλλόμεναι εἰς ὠρισιμένας ὑποχρεώσεις. Ὡς πρὸς τὸν Τάραντα ὁμοως γεννᾶται ἡ ἐξῆς δυσκολία. Ὅταν ὁ Ἀρχίας ἦλθεν ἐκεῖ, ἡ πόλις δὲν ἦτο πλέον civitas foederata, ἐπομέ-

νως δὲν ἠδύνατο νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸν Ἄρχιαν τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Φαίνεται λοιπὸν μᾶλλον ὅτι ὁ Κικέρων ἐν τῇ ἐκφράσει του ἐνωθεῖ ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου ἐχορήγησαν εἰς τὸν Ἄρχιαν οἱ Regīni καὶ οἱ Neapolitani, οἱ δὲ Tarentini ἐπεδαψίλευσαν εἰς αὐτὸν ἄλλας τιμὰς, στέφανον, δῶρα, κλπ. Mario et Catulo = ἦσαν ὕπατοι τὸ 102 π.Χ. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Μάριος, ὁ γνωστὸς στρατηγὸς καὶ ἐκ τοῦ πρώτου ἐμφυλίου πολέμου (qui durior ad haec studia videbatur, ὡς λέγει ὁ ἴδιος ὁ Κικέρων κατωτέρω ἐν § 19-20) μόνον στρατιωτικὰ κατορθώματα ἠδύνατο νὰ παράσῃ ὡς θέμα εἰς τὸ ποιητικὸν τάλαντον τοῦ Ἄρχιου, ἐνῶ ὁ Κ. Λουτάτιος Κάτλος τάσσεται ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος μεταξὺ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων καὶ πνευματωδεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Luculli = ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας τῶν Λουκούλλων ἦτο ὁ Λεύκιος Λικίνιος Λούκουλλος (L. Licinius Lucullus), πρᾶιτωρ τὸ 103, ἀντιπρᾶιτωρ τὸ 102 εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου κατετρόπωσε τοὺς στασιάσαντας δούλους. Ἐξορισθεῖς κατόπιν ἐγκατεστάθη εἰς Ἡράκλειον τὸ 79 π.Χ., τὸ ἔτος δηλ. κατὰ τὸ ὁποῖον ἤλθεν εἰς Ρώμην ὁ Ἄρχίας. praetextatus με κάποιαν ἀνακρίβειαν ὁ Κικέρων μεταχειρίζεται τὸν ὄρον προκειμένου περὶ Ἑλληνας καὶ ὄχι περὶ Ρωμαίους. Praetextati ἐλέγοντο ὅσοι ἐφόρουσαν τὴν togam praetextam (= ἐσθῆτα λευκὴν περιπόρφυρον, με πορφυρᾶν δηλ. παρυφήν), τὴν ὁποίαν ἐπετρέπετο νὰ φοροῦν μόνον οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες καὶ κατὰ συγκατάβασιν καὶ οἱ παῖδες μέχρι τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας.

6. Eius Pio filio = ἀντὶ εἰς filio Pio κατὰ σχῆμα ὑπερβατόν. devinctam (=devincio=συνδέω) = συνδεδεμένην. consuetudo = οἰκειότης. afficio aliquem aliqua re = περιβάλλω τινὰ τι. si qui forte = ὅσοι τυχόν. simulo = ὑποκρίνομαι ὅτι ἔχω τι, ὅπερ δὲν ἔχω. dissimulo = ὑποκρίνομαι ὅτι δὲν ἔχω τι ὅπερ ἔχω· ἐπομένως κρύπτω. Q. Metellus Numidicus = Κόιντος Μέτελλος ὁ Νουμιδικός, ὁ νικητὴς τοῦ Ἰουγούρθα (109 καὶ 108). Φαίνεται ὅτι τοῦτον ἐγνώρισεν ὁ Ἄρχίας διὰ τῶν Λουκούλλων. Pius, ὕπατος τὸ 80 π.Χ. καὶ πρᾶιτωρ τὸ 89. M. Aemilius = Μᾶρκος Αἰμίλιος, ἐξηματίσεν ὕπατος καὶ τιμητὴς καὶ ρήτωρ ἀξιόλογος. Q. Catulus = εἶναι αὐτός, ἐπὶ τῆς ὕπατειας τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην, ὁ νικητὴς τῶν Κίμβρων. L. Crassus = Λικίνιος Κράσος, ὁ περίφημος ἀντί-

ζηλος τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου, ἡ οἰκία τοῦ ὁποίου ἦτο ἀνοικτὴ εἰς τὸν ποιητὴν. Drusum εἶναι ὁ περιφημος δήμαρχος Λίβιος Δρουῖος φονευθεὶς τὸ 91, τοῦ ὁποίου ὁ νόμος (lex de civitate sociis danda) προεκάλεσε τὸν συμμαχικὸν πόλεμον. Octavio ὁ ὀνομαστότερος τῆς οἰκογενείας τῶν Ὀκταβίων Γναῖος, ἐξημερῆσεν ὕπατος τὸ 87 μετὰ τοῦ Κίννα, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ προεγράφη. Δύο ἄλλους Ὀκταβίους ἀναφέρει ὁ Κικέρων, οἱ ὁποιοὶ ἦσαν πολιτικοὶ ρήτορες τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Catonem εἶναι ὁ Μάρκος Κάτων, πατὴρ Κάτωνος τοῦ Ὑπικαίου. Ὁ νεώτερος Κάτων ὁ Ὑπικαῖος πιθανὸν νὰ ἦτο εἰς τῶν δικαστῶν τοῦ Ἀρχίου, ἢ τοῦλάχιστον παρίστατο κατὰ τὴν δίκην του. Hortensiorum = Ὁρτήνσιοι ἦσαν τρεῖς, ὁ εἷς, ὕπατος τὸ 69, ῥήτωρ καὶ ἀντίζηλος τοῦ Κικέρωνος. Ὁ ἄλλος, πατὴρ τοῦ πρώτου, ὕπατος τὸ 97, καὶ ὁ ἀδελφός του, ὁ ὁποῖος διεκρίθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ὑπαρχος τοῦ Σύλλα.

Κεφάλαιον 4.

intervallum = διάλειμμα. decedo = ἀποχωρῶ, ἀναχωρῶ. aquisissimo iure ac foedere = ἀφ. τῆς ιδιότητος (qualitatis) = ἰσοτάτου δικαίου καὶ συνθήκης. cum = αἰτιολογικὸν ἢ καὶ ἐναντιωματικόν, διότι, μολονότι. ipse per se = αὐτὸς καθ' ἑαυτόν. impetro = ἐπιτυγχάνω. Luculli = ἡ γεν. εἰς μὲν auctoritate ὑποκειμενικὴ (= ἔνεκα τοῦ κύρους, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁ Λούκουλλος). εἰς gratia ἀντικειμενικὴ (διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Λούκουλλον). esset profectus ὁ Μ. Λούκουλλος φαίνεται ὅτι μᾶλλον δι' ἰδιωτικὰς του ὑποθέσεις εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ὄχι ὡς ἄρχων, διότι αὐτὸς μόλις τὸ 79 π.Χ. ἔγινεν ἀγορανόμος. Ἐπομένως μεταξὺ τῶν ἐτῶν 102 καὶ 89, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔγινε τὸ ταξίδιον αὐτό, ὁ Λούκουλλος ἦτο ἀδύνατον νὰ σταλῇ ὡς ἄρχων εἰς ἐπαρχίαν, διότι τὰ ἀξιώματα τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν ἀνώτερα τοῦ ἀγορανόμου (Proconsul, praetor). Heracleam = ἡ Ἡράκλεια, ἑλληνικὴ ἀποικία εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, ἦτο, φαίνεται, ὁ τόπος τῆς διαμονῆς τοῦ ἐξορίστου πατρὸς τοῦ Μ. Λουκούλλου, τὸν ὁποῖον ἀκριβῶς καὶ μεταβαίνει νὰ ἐπισκεφθῇ.

7. lege = ἀφ. τοῦ αἰτίου ἢ ὀργάνου, διὰ τὸν νόμον, κατὰ τὸν νόμον. si qui = εἰς, qui = εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποιοὶ. foederatis civi-

tatibus = ἀφ. τοῦ τόπου, ὅπου πρέπει νὰ νοηθῇ ἡ πρόθ. in = εἰς ὁμοσπόνδους πολιτείας. si qui... essent professi εἶναι τὸ κείμενον τοῦ νόμου. legem fero φράσις τυπικὴ = εἰσάγω νόμον. diebus = ἀφ. τοῦ χρόνου (temporis) = ἐν 60 ἡμέραις. essent professi (profiteor) = ἤθελον δηλώσει δηλ. nomen, τὸ ὄνομά των enim = αἰτιολ. ἐπειδὴ. Silvani et Carbonis ἢ ἄλλως καὶ lex Plautia Papiria. Ἦτο ψήφισμα (plebiscitum) τοῦ ἔτους 89 π.Χ. προιαθὲν ὑπὸ τῶν δημάρχων Μ. Πλαυτίου Σιλουανοῦ καὶ Κ. Παπιρίου Κάρβωνος. foederatae civitates εἶναι αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἄλλως ἐκαλοῦντο municipia. sexaginta diebus. Ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου ἦτο νὰ πληρωθοῦν τὰ κενὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ διὰ νεοσυλλέκτων Ἰταλιωτῶν καὶ διὰ τοῦτο ἡ προθεσμία ἦτο πολὺ μικρά. praetorem = ἐννοεῖ εἰς ἓνα οἰονδήποτε ἐκ τῶν 6 πραιτόρων, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο ὅλοι νὰ παραλάβουν τὴν δῆλωσιν. Romae. Ὁ νόμος ἀπῆτει διαμονὴν ἐν Ἰταλίᾳ. Διὰ τὸν Ἀρχίαν ἦτο ἐν ἐπὶ πλέον πλεονέκτημα ἡ διαμονὴ του ὄχι ἀπλῶς ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ Ρώμῃ.

8. si nihil aliud nisi = si nihil aliud quam = ἂν οὐδὲν ἄλλο ἢ. lege = περὶ τοῦ νόμου, κατὰ τὸν ὅποιον ἐχορηγήθη ἡ civitas. causa dicta est = ἡ ὑπόθεσις ἐλέχθη, ἥτοι ἐτελείωσεν. Ἡ ἀπολογία δηλ. ἠδύνατο νὰ σταματήσῃ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἐφ' ὅσον ὁ Ἀρχίας ἐξεπλήρωσε τὰς τρεῖς ἐκ τοῦ νόμου ἀπορροεῦσας ὑποχρεώσεις, τὴν πολιτογράφησιν εἰς τινὰ τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν, τὴν διαμονὴν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ψηφίσεως τοῦ νόμου καὶ τὴν ἔγκαιρον δῆλωσιν (ἐντὸς 60 ἡμερῶν) παρὰ τῷ πραιτόρῳ. infirmari-infirmitate = ἀσθενῶ τι, ἀναιρῶ, ἀνασκευάζω. auctoritate, religione, fide = ἀφ. τῆς ιδιότητος. auctoritas = κῆρος, αὐθεντία. religio = εὐορκησία (διότι ὑπενθυμίζει τὸν ὄρκον, τὸν ὅποιον ἔδωκεν ὁ Λούκουλλος ὡς μάρτυς). egisse (= ago) = ὅτι ἐνήργησε καὶ ἔφερεν εἰς πέρας τὴν πολιτογράφησιν. cum mandatis = με ἐντολὴν (τῆς πολιτείας του). publicum testimonium = ἀπόδειξις δημοσία, οὐχὶ δηλ. προερχομένη ἐξ ἰδιωτῶν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως Ἡρακλείας. hic, ἐπίρ. ἐνταῦθα. Ἐδῶ σημαίνει: εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ. tabulas publicas = τὰ δημόσια ἀρχεῖα, ἥτοι τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν, τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία κτλ., τὰ βιβλία τὰ τηρούμενα εἰς τὸ tabularium.

quas, κτλ. Ἡ φυσ. σειρά' quas omnes scimus interisse (= ὅτι ἀπωλέσθησαν). Italico bello, incenso tabulario (= καέντος τοῦ ἀρχείου). ridiculum = γελοῖον. ad ea = σχετικῶς πρὸς ταῦτα. videmus = ἐννοεῖ τοὺς μάρτυρας. quae habere = ὅσα νὰ ἔχωμεν δὲν δυνάμεθα (δηλ. τὸ ἀρχεῖον) desiderare, flagitare = σφοδρῶς ἐπιθυμεῖν, μετὰ τινος εἰρωνείας λέγονται. hominum = τοῦ Λουκούλου, τῶν Ἑρακλειωτῶν μαρτύρων, κτλ. litterarum memoria = αἱ γραφαὶ ἀποδείξεις. depravari (= depravo) = νὰ διαστραφοῦν, νὰ μεταβληθοῦν. repudio = ἀπορρίπτω, δὲν δέχομαι. idem = ὁ ἴδιος, causa dicta est. Ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶναι ἀπλῆ, ὅσον τὴν παρουσιάζει ὁ Κικέρων, διότι ἔπρεπε νὰ ἀποδειχθοῦν ὅλα αἱ ἀπαιτούμεναι προϋποθέσεις, διὰ νὰ εἶναι Ρωμαῖος πολίτης ὁ Ἀρχίας, καὶ ἰδίως ἡ πρώτη καὶ τρίτη. Ὁ κατήγορος, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, δὲν εἶχε πολὺ ἄδικον ζητῶν ἐγγράφους μαρτυρίας. Italico bello εἶναι ὁ συμμαχικὸς πόλεμος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Ἑράκλεια διηρπάγη καὶ τὸ ἀρχεῖόν της ἐφυροπολήθη.

9. fortunarum = γεν. πλθ. κατὰ τὸ rerum, τῆς περιουσίας του. est professus, δηλ. apud praetores. immo vero = ἐντονος ἄρνησις, τοῦναντίον μάλιστα. illa professione = ἐκείνης τῆς δηλώσεως. ἡ ὁποία δηλ. ἔγινεν εἰς τοὺς πρᾶιτωρας περὶ πολιτογραφήσεως καὶ διαμονῆς ἐν Ρώμῃ. collegium = τὸ συνέδριον, ὁ σύλλογος.

Κεφάλαιον 3.

cum = ἐνῶ. negligentius = τὸ συγκ. κάπως ἄμελῶς. levitas = ἐπιπολαιότης, ἐλαφρότης. resigno = κυρίως ἀποσφραγίζω (litteras = ἐπιστολήν), κατόπιν ἀκυρῶ. sanctissimus = ἀγνότατος, σεμνότατος. et unius... dixerit = ἡ φυσ. σειρά. et dixerit se commotum esse litura (abl- causae) = αἰτίας. unius nominis. litura = ἡ ἐπάλειψις διὰ κηροῦ (ἐπὶ τοῦ πινακίου), ἐπομένως ἡ ἀπαλοιφή, ἐκ τοῦ ρ. lino = ἐπαλείφω. his tabulis = δηλ. εἰς τοὺς καταλόγους τοῦ Μετέλλου. Appia = ὁ Appius Claudius Pulcher ἦτο πρᾶιτωρ μετὰ τοῦ Μετέλλου τὸ 89. Ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ περιφήμου Κλωδίου, ὑπάτου τὸ 79 καὶ ὀπαδοῦ τοῦ Σύλλα. Τὸν Ἀππιον διέγραψεν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν συγκλητικῶν ὁ τιμητὴς Φίλιππος τὸ 86 διὰ τὰ πολιτικά του

φρονήματα ἢ δι' ἀμέλειαν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων του. Cabiniū, ὁ δὲ P. Cabinius Capito κατηγορήθη ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν (Ἑλλήνων) ἐπὶ ἀγορευολογία καὶ κατεδικάσθη ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς του. L. Lentulum = ὁ Λεύκιος Λέντιλος ἦτο καὶ αὐτὸς πραιτώρ τὸ ἴδιον ἔτος καὶ μάλιστα, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σημείου τούτου, προϊστάμενος τοῦ κολλεγίου τῶν πραιτόρων, ἀφοῦ εἰς αὐτὸν καταφεύγει ὁ Μέτελλος διὰ νὰ καταγγείλῃ τὴν παράνομον διαγραφὴν. Ὁ Μέτελλος ἤθελε νὰ ἀναγκάσῃ τὸν πολίτην, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ὑπόπτως καὶ κατόπιν διαγραφῆς ἐφέρετο γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ καταλόγου, νὰ ἀποδείξῃ ἐνώπιον τῶν δικαστῶν ὅτι δὲν εἶχε σφετερισθῆ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου.

10. Quid est quod = περίφρασις ἀντὶ quid = διατί ; Εἰς αὐτὴν ὀφείλεται ἢ ὑποτ. dubitetis. Fuerit adscriptus καὶ ὄχι sit adscriptus, διότι θέλει νὰ δείξῃ ὅτι ἦτο ἐγγεγραμμένος πρὸ τοῦ νόμου Plaut. Papiria. Etenim = καὶ γάρ, τῷ ὄντι. mediocribus... civitatem... impertiebant-impertire aliquid alicui = μεταδιδόναι τινί τινος. praeditus = περροικισμένος. Largiri = παρέχειν δαψιλῶς, ἐν ἀφθονίᾳ. id κλπ. = φ.σ. noluisse id huic praedito summa gloria ingenii. Quid? = ἐννόησον haec dicimus = ἀλλὰ διατί λέγομεν αὐτά; τί μᾶς χρειάζονται; cum = ἐναντιωματικὸν = ἐνῶ. civitatem datam = ἐννοεῖ διὰ τοῦ νόμου Plautia-Papiria = εἰς τοὺς ἰταλιώτας. inreperint (ingere = εἰσέρπω, ἐπὶ ἐρπετῶν) = παρεἰσέδυσαν. ne... quidem = οὐδέ. esse = νὰ εἶναι, νὰ θεωρῆται. rejicio = ἐκβάλλω, ἀπορρίπτω. mediocribus ἐννοεῖ τοὺς κατωτέρω μνημονευόμενους scenicos artifices, εἰς τοὺς ὁποίους, ὡς γνωστὸν, οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχον πολλὴν ἐκτίμησιν. in Graecia ἐννοεῖ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι. Εἶναι γνωστὸν ὅτι πολλὰ ἐκ τῶν πόλεων τῆς Μ. Ἑλλάδος ἐχορήγουν ἢ καὶ ἐπώλουν τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Εἶναι ὁμως ἀνεξήγητος ἡ ὑπόμνησις ἐναυθα τῆς κακῆς αὐτῆς συνηθείας. legem Papiriam: Ὁ δήμαρχος Πάπιος εἰσήγαγε νόμον τὸ 65 π.Χ. διὰ τοῦ ὁποίου ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὴν παράνομον ἐγγραφὴν εἰς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς καταλόγους ὡς πολιτῶν πολλῶν ξένων. Διότι πολλοὶ ξένοι μετὰ διαμωγὴν ὀλίγου χρόνου ἐν Ῥώμῃ κατώρθωνον νὰ σφετερίζωνται τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Διὰ τοῦ νόμου παρεπέμποντο οἱ ξένοι εἰς τὰς πό-

λεις των... voluit esse: τὸ ἐπιχείρημα τοῦ ρήτορος δὲν εἶναι διόλου ἰσχυρόν.

11. census = τίμησις, ἀπογραφή. scilicet = εἰρωνικῶς, βεβαίως, φυσικώτατα. proximis censoribus = οἱ ἐγγύτατοι τιμηταὶ πρὸς τὸν χρόνον τῆς διεξαγωγῆς τῆς δίκης. superioribus = οἱ προγενέστεροι ἐν σχέσει πρὸς τοὺς προηγουμένους. primis = εἶναι οἱ πρῶτοι τιμηταὶ ἀπὸ τῆς παραχωρήσεως τοῦ πολιτικοῦ δικαιώματος δυνάμει τοῦ νόμου Plautia-Papiria. nullam populi partem esse censam = ὅτι οὐδεμία μερὶς τοῦ λαοῦ ἐτιμήθη, ὅτι οὐδεμιᾶς μερίδος τοῦ λαοῦ ἐγένετο τίμησις, ἀπογραφή. confirmat = βεβαιώνει· πράγματι εἶναι ἀρχὴ τοῦ δικαίου, ὅτι ἡ ἐγγραφὴ εἰς τοὺς καταλόγους δὲν δημιουργεῖ δικαίωμα, ἀλλ' ἀπλῶς εἰκασίαν ὅτι ὁ ἐγγεγραμμένος εἶναι πολίτης. ne ipsius quidem iudicio = οὐδὲ κατὰ τὴν κρίσιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. esse versatum = ἀνεστράφη, ἤσκησε τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. testamentum = διαθήκη. adeo hereditates = προσέρχομαι εἰς κληρονομίαν, λαμβάνω κληρον aliquem deferre = ἀναφέρειν τινὰ ἢ nomen alicuius deferre in beneficiis ἦσαν τὰ εὐεργετήματα, ἀμοιβαί. aerarium = τὸ δημόσιον ταμεῖον. census. Ἀπὸ τῆς πολιτογραφῆσεως τοῦ Ἀρχίου μέχρι τῆς δίκης του εἶχον γίνεαι τρεῖς τιμητικαὶ ἀπογραφαί· 1) Τὸ 70 ἐπὶ τιμητῶν L. Gellius Poplicola & Cn. Lentulus Clodianus 2) Τὸ 86 ἐπὶ M. Marcius Philippus & M. Perpenna & 3) Τὸ 89 ἐπὶ τιμητῶν Ἰουλίου καὶ Κράσσου. Ἀλλὰ κατὰ τὰς δύο ἐξ αὐτῶν ἀπογραφὰς ὁ Ἀρχίας ἀπουσίαζεν ἐκ Ῥώμης, ἐνῶ κατὰ τὴν τρίτην ὁ ρήτωρ ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν ἔγινεν ἀπογραφή. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀρχίου εἰς τοὺς καταλόγους τῶν τιμητῶν βεβαίως θὰ ἐστήριζε τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου, ἀλλ' ἡ ἀπουσία του δὲν ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἦτο Ῥωμαῖος πολίτης. apud exercitum fuisse. Ἡ φράσις δηλοῖ ὅτι ὁ Ἀρχίας ἀπλῶς συνώδευε τὸν στρατηγὸν χωρὶς νὰ εἶναι καὶ στρατιώτης, ὅπερ θὰ ἐλέγετο in exercitu esse. Ἐννοεῖ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον. quaestore. ὁ Λούκουλλος τὸ 86 ἦτο ταμίας τοῦ Σύλλα εἰς τὴν Ἀσίαν. testamentum saepe. Ἐκαμε πολλάκις διαθήκην ὁ Ἀρχίας, διότι οἱ Ῥωμαῖοι συνήθιζον πρὸ πάσης ἐκστρατείας νὰ συντάσσουν τὴν διαθήκην των. adiit hereditates. Συνήθιζον οἱ εὐγενεῖς Ῥωμαῖοι νὰ δίδουν μέρος τῆς πε-

ριουσίας των καὶ εἰς ξένους φίλους, τοὺς ὁποίους μᾶλλον τιμῆς ἕνεκα περιελάμβανον εἰς τὴν διαθήκην των. *proconsul*. Διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐστέλλοντο ὑπὸ τὸν ἄνω τίτλον (= ἀνθύπατος) καὶ βραδύτερον ὑπὸ τὸν τίτλον *propraetor* = ἀντιστράτηγος. Οὗτοι μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των ἀνέφερον εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εὐσυνειδήτως τοὺς εἶχον ἐξυπηρετήσει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχῆς των, πρὸς ἀμοιβήν, ἣ ὁποία συνήθως ἦτο ἀρκετὰ σοβαρά. Τοιαύτην ἀμοιβὴν ἔλαβε καὶ ὁ Ἀρχίας, τὸν ὁποῖον ὁ Λούκουλλος ἀνέφερον εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον.

Κεφάλαιον 6.

argumentum = ἀπόδειξις, τεκμήριον. *revinco* = κατανικῶ, ἐλέγχω. *numquam... neque... neque...* συσσώρευσις ἀρνήσεων διὰ νὰ τονίσῃ ὁ ρήτωρ τὸ ἀδύνατον τοῦ ἐλέγχου. *quaere argumenta*. Διὰ τῆς φράσεως αὐτῆς ὁ ρήτωρ κλείει τὴν νομικὴν ἀπόδειξιν τοῦ ζητήματος. *amicorum iudicio*. Διὰ τούτων ὑποδηλοῖ ὁ ρήτωρ ὅτι θὰ μεταβῆ εἰς νέου εἶδους ἀπόδειξιν, ὅχι νομικὴν, ἀλλὰ πηγάζουσαν ἐκ τοῦ ἀγράφου νόμου, ὅτι ἄνδρες ὅπως ὁ Ἀρχίας θὰ ἐτίμων τὴν Ρωμαϊκὴν πολιτείαν, ἂν ἦσαν ἐγγεγραμμένοι ἐν αὐτῇ.

12. *tanto opere* = τοσοῦτον. *delectemur* = ὑποτ. διότι ὁ κατήγορος τοῦτο θεωρεῖ παράδοξον, ὅτι δηλ. τερόμεθα κλπ. ἐνῶ ὁ ἴδιος δὲν εὐρίσκει τι ἔξαιρετικὸν ἐν τῷ Ἀρχία. *suppedito* = πορίζω. *ubi haec, a quibus* = παρέχει μοι δαψιλῶς ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων. *reficiatur... conquiescat* = αἱ ὑποτ. δυνητικαί. *forensis strepitus* = ὁ ἀγοραῖος θόρυβος. *convitium* = θόρυβος, ἔρις, ἀντεγκλήσεις (τῶν ἐριζόντων ἰδίᾳ εἰς τὰ δικαστήρια). *aures defessas* = τὰ καταπεπονημένα ὦτα (ἐκ τῶν ἐρίδων). *conquiesco* = ἡσυχάζω, ἡρεμῶ. *aut. posse... suppetere... aut posse... ferre* = ἢ ὅτι δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν πρόχειρον (ἄφθονον) ἢ ὅτι δυνάμεθα νὰ ὑποφέρωμεν. *an tu?* = ἢ μήπως σύ; *quod dicamus=ut id dicamus* (τελικὴ ἢ συμπερασματικὴ ἀναφορικὴ πρότασις). *excolo* = ἀσκῶ, παιδεύω. *contentio* = ἀγών. *relaxo* = χαλαρώνω, ἔπειτα πραῦνω. Μετὰ τοὺς καθημερινούς ἀγῶνας ἢ ἐπίδοσις εἰς τὰ γράμματα πραῦνει τὴν τεταραγμένην καὶ ἐκνευρισμένην ψυχὴν. *vero* = ἀληθῶς, *dedo* = ἐπιδίδω. (*esse dedi-*

tum = ὅτι ἐπεδόθη). pudeat (ὑποτ. τοῦ ἀπροσ. pudet me = αἰσχύνομαι ἐντρέπομαι) εἶναι ὑπ. δυνητική = δύνανται νὰ ἐντρέπονται. si qui. Τὸ si προσδίδει εἰς τὴν φράσιν κάποιαν ἀοριστίαν ἢ ἀμφιβολίαν, ὡς νὰ ἔλεγεν οἱ ἄλλοι, ὅσοι π. χ. ὅσοι τυχὸν ἀπεκρῦβησαν... δύνανται νὰ ἐντρέπονται. litteris = δοτ. Ἡ φρ. se litteris abdiderrunt = ἐκρῦβησαν εἰς τὰ γράμματα, ἐπεδόθησαν τόσον πολὺ δηλ. εἰς αὐτά, ὥστε τελείως ἀφωσιώθησαν καὶ ἀπεκρῦβησαν ἐν αὐτοῖς. ex his, δηλ. litteris ad com. adferre fructum = πρὸς κοινήν ὠφέλειαν νὰ προσφέρουν. τὸ δὲ proferre = νὰ παρουσιάσουν. καὶ τὸ in aspectum lucemque = εἰς ὄψιν καὶ εἰς φῶς εἰς τὴν δημοσιότητα, προῖόν δηλ. τῆς πνευματικῆς τῶν ἐργασίας, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ὠφελήσῃ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ὄχι τὰ ἄτομα. pudeat (ὑποτ. ἀπορηματικῆ dubitativus) = πρὸς τί νὰ ἐντρέπωμαι. tempore ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ periculo εἰς τὰς δημοσίας δίκας, τὸ δὲ commodo = ἀπὸ τοῦ συμφέροντος, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ θέμα τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν. abstraho = ἀποσπῶ, ἀφέλω. avoco = μετακαλῶ, ἀποτρέπω. Quaeres. Ὁ Κικέρων ἐκ τῆς ὑποτιθεμένης ἀντιρρόφσεως τοῦ κατηγοροῦ ὁρμώμενος ἀντλεῖ ἀπὸ θέματος ἐντελῶς δευτερευούσης σημασίας τὰ ἰσχυρότερα ἐπιχειρήματα καὶ ἀσφαλῶς δημιουργεῖ τὸ λαμπρότερον μέρος τοῦ λόγου του. Ego fateor. Οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐξετίμων τὴν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐνασχόλησιν καὶ χλευαστικῶς ἐκάλουν αὐτὴν graecum otium (χάσιμο χρόνου, ἐλληνικὴ τεμπελιά). Συγκριτικῶς εἶναι πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο τοὺς καρποὺς τῆς σχολῆς τῶν αὐτῆς νὰ διαθέσουν πρὸς κοινήν ὠφέλειαν, ὅπως ὁ Κικέρων. Οἱ Ἕλληνες ὅμως εἶχον ἐντελῶς διαφορετικὴν ἀντίληψιν τοῦ πράγματος. Τοὺς ὅπωςδήποτε ἐγκύπτοντας εἰς τὰς σπουδὰς ἐξετίμων καὶ ἐσέβοντο, οἱ δὲ ἀσχολούμενοι εἰς αὐτὰς οὐδέποτε ἠσχύνοντο νὰ ὁμολογῶν τὴν ἐνασχόλησιν τῶν καὶ νὰ εἶναι μάλιστα ὑπερήφανοι δι' αὐτὴν.

13. reprehendat (reprehendo = ψέγω, ἐπιτιμῶ) καὶ succenseat (succenseo = ὀργίζομαι τινι) = δυνητικὴ ὑποτακτικὴ, τίς δύναται νὰ... si σύνδεσον μὲ τὸ sumpsero εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου. Ἡ φρσ. σειρά τῶν λέξεων: si egomet sumpsero mihi ad haec studia colenda tantum quantum temporum conceditur ceteris ad suas res obeundas, quantum, κλπ. obeundas-ad obeundum suas res = πρὸς

ἐπιτέλεισιν τῶν ἔργων τῶν. celebrandos-ad celebrandum = πρὸς πανηγυρισμόν. ipsam requiem-solam requiem = διὰ μόνην τὴν ἀνάπαυλαν, τὴν ἀναψυχὴν. tempestativus = ἔγκαιρος, ἔπειτα πρόωρος, πρόϊμος. recolo = πάλιν θεραπεύω, ἀναπολῶ. ad recolenda = πρὸς ἀναπόλησιν. sumpsero = β' μέλ. ὡσάν νὰ προηγεῖτο α'. nemo me reprehendet. id = rocolere haec studia eo magis = τόσῳ μᾶλλον. oratio et facultas = ἐν διὰ δυοῖν, ἀντὶ orationis facultas = ἡ εὐπορία, ἡ ἀφθονία τοῦ λόγου. defuit τοῦ deesse=ἐλλείπω. Quae=ea autem, δηλ. oratio et facultas. levior = κάπως κουφοτέρα, κατωτέρα, δηλ. πολὺ κατωτέρα. hauriam με δυν. σημασίαν, θὰ ἡδυνάμην νὰ ἀντλήσω. ludī. Οἱ διάφοροι ἀγῶνες, σκηναϊκοί, ἱππικοί, μονομάχων κλπ. διὰ τοὺς ὁποίους πλῆθος ἡμερῶν ἀργίας καθιεροῦντο εἰς τὸ ρωμαϊκὸν ἡμερολόγιον. alveolus (ὑποκορ. τοῦ alveus-σκαφίς) = τράπεζα κυβική, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔπαιζον τοὺς κύβους. pila = σφαῖρα (τόπι) δερματίνη ὡς foot ball. recolenda = Ὁ Κικέρων ἐννοεῖ ὅτι ἡ τωρινή του ἀσχολία μετὰ τὰ γράμματα δὲν ἔχει σκοπὸν τὴν μάθησιν, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν ἀνάμνησιν τῶν κατὰ τὴν νεότητά του μεμαθημένων. illa quae summa sunt. Τὰς ἀνωτέρας ιδιότητες, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ κατέχη ρήτωρ ἀληθῆς καὶ ἄνθρωπος ἀναμειγνυόμενος εἰς τὴν πολιτικὴν (ὡς ὁ Κικέρων) πρὸς τὸ καλὸν τοῦ κράτους.

14. Nisi suasissem . . . numquam me obiecissem = ὑποθ. λόγος ἀπραγματοποιήτου. Ἐάν μὴ ἔπειθον ἑμαυτὸν . . . οὐδέποτε θὰ ἐξέθετον ἑμαυτόν. magno opere = σφόδρα, τὰ μάλιστα. laus = δόξα. honestas = ἐντιμότης, τὸ δεύτερον περιορίζει τὸ πρῶτον, τὴν δόξαν τὴν κτωμένην ἐντιμῶς. in ea persequenda, γερ. ἔλιξις ἀντὶ in persequendo eam. duco aliquid parvi = θεωρῶ τι μικρᾶς σημασίας. profligatus = ἐξώλης, διεφθαρμένος. vox=praecceptum. In tenebris = εἰς τὰ σκοτῆ, δηλ. τὴν λήθην. lumen accederet = ἂν μὴ προσήρχετο τὸ φῶς τῶν γραμμάτων, ἂν μὴ δηλ. τὰ γράμματα ἔφερον αὐτὸ τὸ φῶς. quae omnia = δηλ. libri, voces, exempla. Quam multas = πόσον πολλὰς. Expressas (τοῦ exprimo = ἐκτυπῶ) = ἐκτύπους, ἀναγλύφους, ἢ μεταφορὰ ἐκ τῆς γλυπτικῆς. ad intuendum (τοῦ intueor) = νὰ τὰς προσβλέπωμεν (νοερώς). cogitatione, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ cogitando = διὰ τοῦ διανοεῖσθαι, μετὰ τὸ νὰ ἔχω εἰς τὸν νοῦν μου. coi-

formo = διαμορφῶ. Me obiectissem. Τὸ προηγούμενον ἔτος (63) ὁ Κικέρων εἶχεν ἀποκαλύψει τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα καὶ εἶχε στείλει εἰς τὸν θάνατον τοὺς κυριωτέρους ὄργανωτάς της.

Κεφάλαιον 7.

15. quaeret quispiam πρβλ. τὸ ἑλληνικὸν ἴσως εἶποι ἄν τις. Ὑποτιθεμένη ἀντίρρησης, τὴν ὁποίαν προλαμβάνων ἀνασκευάζει ὁ ῥήτωρ. summi viri = αὐτοί, τοὺς ὁποίους ἀνωτέρω ὠνόμασε fortissimos viros καὶ τῶν ὁποίων τὰς εἰκόνας (imagines) παρεδῶκαν ἡμῖν οἱ Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι συγγραφεῖς. proditae sunt = (prodo = ἐκφέρω, γνώριμον ποιῶ) = ἐγνώσθησαν, παρεδόθησαν. istane doctrina. Ἡ ἀντωνυμία ista διατηρεῖ τὴν καθαρὰν τῆς σημασίαν· ista = ea tua = μὲ ἀυτὴν σου τὴν μάθησιν, τὴν ἰδικὴν σου, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπαιδεύθης. effero laudibus = ἐπαίνοις ἐξαίρω, ἐγνομιάζω. ego. Ἡ φρασ. σειρά· ego fateor multos homines fuisse excellenti animo ac virtute et extitisse et moderatos et graves per se ipsos sine doctrina, naturae ipsius habitu prope divino. animo = κατὰ τὸ πνεῦμα, σημαίνει τὴν ἐσωτερικὴν ἀνωτερότητα. virtute = κατὰ τὴν ἀρετὴν, δηλ. κατὰ τὴν ἀνωτερότητα τὴν ἐκδηλουμένην εἰς τὰς πράξεις των. habitu = (habitus = ἔξις, διάθεσις, ποιότης), διὰ τῆς σχεδὸν θείας ποιότητος αὐτῆς τῆς φύσεως. moderatus = ὁ ἔχων ψυχὴν ἰσόροπον (μετρίαν) ἢ ὁποία γνωρίζει νὰ ρυθμίζῃ τὴν ζωὴν. gravis = βαρὺς, διακεκριμένος. saepius = ἐπίρ. συγκρ. τοῦ saepe, τὰς περισσότεράς φορὰς, valuisse = τοῦ valeo = ἰσχύω, ἔχω ἐπιρροήν. idem ego... Τὸ idem σύνδ. μὲ τὸ ego = καὶ ἐγὼ αὐτός. hoc = τόδε, τὸ ἐπόμενον. eximius = ἐξαιρετός. accesserit (= accedo = χωρῶ, προσγίγνομαι, προστίθεμαι) = ὅταν προστεθῇ. ratio = λογικὴ, σύστημα. illud = δηλ. ἡ ἐξαιρετός φύσις. Τότε δὲν ξεύρω νὰ εἶπω (= nescio) τί ἐξαιρετικὸν καὶ μοναδικὸν συνήθως γίνεται (solet existere) ἡ ἐξαιρετός φύσις.

16. ex hoc numero = τῶν ἐξαιρετικῶν φύσεων, δηλ. εἰς τὰς ὁποίας προστίθεται ἡ παιδευσίς. continentissimus (continens = συνεχῆς, ἐγκρατής, σώφρων) συνώνυμον τοῦ moderatissimus. percipio = καταλαμβάνω, νοῶ. adiuvarentur... contulissent = ὑποθ.

λόγος τοῦ ἀπραγατοποιήτου. *me confero* = μεταβαίνω, τρέπομαι. *quod si... tamen* = ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη, ὅμως. *remissio* = ἄνεσις, ἀνακούφισις, ἀνάπαυλα. *iudicaretis* = ἡ ὑποτ. εἴχετε ὑποχρέωσιν νὰ θεωρήσετε. *ceterae (animi remissiones)* = αἱ λοιπαὶ *omnium* = πρέπει νὰ νοηθῆ καὶ εἰς τὸ *temporum* καὶ *locorum* = ὄλων τῶν χρόνων, ὄλων τῶν ἡλικιῶν, ὄλων τῶν τόπων. *alunt*, τοῦ *alo* = τρέφω. *secundas res ornant* = κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην «τὴν παιδείαν ἔλεγεν ἐν μὲν ταῖς εὐτυχίαις εἶναι κόσμον, ἐν δὲ ταῖς ἀτυχίαις καταφυγὴν». *solatium* = παραμυθία, παρηγορία. *domi* = οἶκοι, ἀντίθετον *foris* = ἔξω κυρίως εἰς τὸν πόλεμον. *pernoctant* = διανυκτερεύουν μαζί μας, δηλ. μᾶς συντροφεύουν κατὰ τὰς ἀγρουπνίας μας (στενοχωρίας μας). *peregrinor* = ἀποδημῶ, ταξιδεύω. *rusticor* = διαιτῶμαι εἰς τὴν ὑπαιθρον, εἰς τοὺς ἀγρούς. *Africanum*, ἐννοεῖ Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανὸν τὸν νεώτερον, τὸν πορθητὴν τῆς Καρχηδό- νος καὶ τῆς Νουμαντίας (185-129). Δι' αὐτὸ λέγει καὶ *hunc*, διὰ νὰ τὸν διαστείλῃ ἀπὸ τὸν πρεσβύτερον (*illum*) C. Laelium. Ὁ Κόιντος Λαίλιος ἔγινε περισσότερον γνωστὸς ἐκ τῆς γνωριμίας του πρὸς τὸν Σκιπίωνα. Ἐπωνομάζετο *sapiens* καὶ *prudens*, διότι τὸ 151 εἰσαγα- γῶν ἀγροικὸν νόμον καὶ πεισθεὶς ὑπὸ τῶν πατρικίων, ἀπέσυρεν αὐ- τόν. Ἦτο ρήτωρ καλὸς καὶ ὁ Κικέρων τὸν ἐξετίμα πολὺ. L. Furium Ὁ Λεύκιος Φούριος ὁ ἐπωνομαζόμενος *Philus*, ἐχορημάτισεν ὕπατος τὸ 136 π.Χ. Ὁ Κικέρων τάσσει καὶ αὐτὸν εἰς τὸν κύκλον τοῦ Σκι- πίωνος, τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦτο ἡ μύησις τῶν Ρωμαίων εἰς τὸν ἑλλη- νικὸν πολιτισμὸν. *Catonem*. Εἶναι ὁ πρεσβύτερος Κάτων ὁ ἐπωνομα ζόμενος *Censorius* (τιμητικός, διότι ἐγένετο ὁ κατ' ἐξοχὴν τιμητής). Καλεῖται *senex*, διότι καὶ εἰς ἡλικίαν μεγάλην διετήρησε τὴν ζωηρό- τητα τοῦ πνεύματος καὶ τὴν μαχητικότητά του. Εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀντίπαλος τῆς ἐκτολιτιστικῆς τάσεως τοῦ κύκλου τοῦ Σκιπίωνος καὶ ἀγρουπνος φύλαξ τῶν ἀρχαίων καὶ αὐστηρῶν ρωμαϊκῶν παραδόσεων. Ἐγινε περίφημος ἡ τιμητεία του, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁλοίας καὶ νόμους αὐστηροὺς ἔθεσε καὶ ἐπὶ τῶν ἠθῶν τῶν Ρωμαίων αὐστηρότατα ἠγρούνη. *rusticantur* = ὑπενθυμίζει τὴν ζωὴν τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν ὑπαιθρον, εἰς τοὺς ἀγρούς, μετὰ τῶν ὁποίων τόσον ἦσαν συνδεδεμένοι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους.

Κεφάλαιον 8.

17. Quod si = ἀλλὰ καὶ ἐν ἧ περιπτώσει. ipsi = οἱ ἴδιοι (ἡμεῖς). haec = studia attingere (= attingo) = νὰ ἀπτόμεθα, νὰ ἀσχολούμεθα. sensu nostro gustare = νὰ γευόμεθα διὰ τῆς ἡμετέρας αἰσθήσεως. νὰ ἀπολαύωμεν. cum = καίτοι. omnino = καθόλου. sibi conciliarat. Tò soncilio mihi aliquid ab aliquo = πορίζομαι, κτῶμαί τι παρά τινος. Roscii. Ὁ Ρόσκιος ἦτο περιφημος ὑποκριτῆς τὸν ὁποῖον ὁ Κικέρων ὑπερήσπισεν εἰς τὸ δικαστήριον διὰ τοῦ ὁμωνύμου λόγου του (pro Roscio Amerino) δι' ἰδιωτικὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Κικέρων ἐγκωμιάζει πολὺ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ιδιοφυίαν του (summa venustas). Ergo ille = συλλογισμὸς ἢ ἐπιχείρημα ἐκ τοῦ ἐλάσσονος εἰς τὸ μείζον (a minore ad maius).

18. Quotiens = ποσάκις. attendo aliquem = προσέχω τινί, μὲ προσοχὴν ἀκούω τινά. cum ἐναντιωμ. = ἐνῶ. agerentur (ago = πράττω) τὰ ὁποῖα τότε ἐπράττοντο, ἐτελοῦντο. dico ex tempore = ὁμιλῶ, λέγω αὐτοσχεδιάζων. quotiens ἐννοητέον πάλιν τὸ hunc vidī revocatum (revoco = ἀνακαλῶ, καλῶ ἐκ νέου) ἀνακληθεῖς, κληθεῖς ἐκ νέου. Κυριολεκτεῖται ἐπὶ τῶν ὑποκριτῶν, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται εἰς τὴν σκηνὴν ἐκ νέου, διὰ νὰ ἐπαναλάβουν τι (bis). accurate, ἐπίρ. ἐπιμεμελημένως. cogitate = περιεσκεμμένως, κατόπιν δηλ. διανοητικῆς καὶ τεχνικῆς ἐργασίας ἐπὶ τῶν στίχων. scripsisset. ἢ ὑποτ. δηλοῖ τὸ ἀόριστον, ὅσα ἤθελε γράψει. probō = ἐπιδοκιμάζω. accerimus (accipio = παραλαμβάνω) ἐκ παραδόσεως παρελάβομεν. constare (consto = συνίσταμαι, ἔγκειμαι) ὅτι ἔγκειται, συνίσταται. excito = διεγείρω, ἐξεγείρω. inflo = ἐμπνέω. suo iure = μὲ τὸ δίκαιόν του (διότι καὶ αὐτὸς ἦτο ἐμπνευσμένος ποιητής). Καὶ ποῖος ἄλλος εἶχε τὸ δικαίωμα αὐτὸ νὰ ὁμιλήσῃ περὶ ἐμπνεύσεως καὶ τοῦ θεοῦ χαρακτῆρος τῆς ποιήσεως; commendo = ἐμπιστεύομαι. videatur, ἢ ὑποτ. μετὰ τὸ quod. διότι ἐκφράζει τὴν γνώμην τοῦ Ἐννίου. probari = ἐνταῦθα ὁ Κικέρων προτιμᾷ ἀντὶ τῆς ἰδικῆς του γνώμης, ἢ ὁποῖα δυνατὸν νὰ μὴ εἶχε πολλὴν ἀξίαν, ἐφ' ὅσον ἦσαν γνωστοὶ οἱ δεσμοὶ του μετὰ τοῦ ποιητοῦ, νὰ φέρῃ τὴν κοινὴν γνώμην, τῆς ὁποίας εἶναι ἀναμφισβήτητος ἢ ἀξία. Veterum scriptorum. Πολὺ συχνὰ ὁ Κι-

κέρων ἐκφράζει τὸν θαυμασμόν του εἰς τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς καὶ ἰδίως τοὺς Ἑλληνας. Δι' αὐτὸ λέγει «praeter ceteros Φιλέλληνες et sumus et habemur» = ὑπὲρ τοὺς ἄλλους καὶ εἴμεθα καὶ θεωρούμεθα Φιλέλληνες. arte διὰ τῆς λέξεως αὐτῆς συγκεφαλαιώνει τὰ διὰ τῶν προηγουμένων ἐκφρασθέντα νοήματα, doctrina et praeceptis. Ennius, ὁ ἀρχαιότερος ἐπικός ποιητὴς τῶν Ρωμαίων (236-169). Συνέγραψε Annales (Χρονικά), τὰ ὁποῖα περιεῖχον τὴν ἀρχαιότεραν ἱστορίαν τῆς Ρώμης μέχρι τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ. Σφύζονται ὀλίγοι μόνον στίχοι. Πρῶτος μετεχειρίσθη εἰς λατινικοὺς στίχους τὸ ἠρωϊκὸν ἐξάμετρον.

19. barbaria = βαρβαρικὴ χώρα. respondent = ἀπαντοῦν, ἀντηχοῦν. flecto = κάμπτω. consisto = ἵσταμαι (σιωπηλός). institutus = πεπαιδευμένος. non moveamur = δὲν ὀφείλομεν νὰ συγκινούμεθα. itaque = et ita = καὶ δι' αὐτό. dedico — ἀφιερώνω.

Κεφάλαιον 8.

Expetunt=repertunt. olim = ἀπὸ πολλοῦ χρόνου. Δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ποτε, διότι τότε θὰ ὑπετίθετο ὅτι ἡ ποιητικὴ παραγωγή τοῦ Ἀρχίου πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἐξαντληθῆ. attigit (attingo ἀπτομαι) = ἤψατο, ἐπεχείρησε νὰ ὑμνήσῃ. durior καὶ ἐναυθὰ τὸ συγκρ. ἀπολύτως = πολὺ τραχύς.

20. aversus a Musis = ἄμουσος, qui non . . . patiatur mandari = πρότ. ἀναφ. τελικὴ (ut is non patiatur = ὥστε νὰ μὴ ἀνέχεται νὰ παραδίδεται. aeternum = πρόλ. κατηγορούμενον, ut aeternum sit = ὥστε νὰ εἶναι αἰώνιον. praeconium = ἐγκώμιον. praedico = κηρύττω, ἐγκωμιάζω. item = ὡσαύτως. dilexit (diligio) ἠγάπησε. quae gesserat = suas res gestas = τὰς πράξεις του, τὰ κατορθώματά του. acroama κατὰ τοὺς Ἑλληνας πᾶν ὅ,τι ἀκούει τις εὐχαρίστως, εἰς τοὺς Ρωμαίους ὑπονοοῦνται πρόσωπα, ἀριστοτέχναι, μουσική, ὑποκριταὶ κλπ. L. Plotium : Ὁ πρῶτος λατίνος ρητοροδιδάσκαλος.

21. versatum in multa varietate = λαβόντα πολλὰς καὶ ποικίλας μεταβολάς. ab hoc Archia expressum est (exprimo = ἐκτυπῶ), ἐξετέθη (ἐποιήθη ἐν στίχοις). aperuit (aperio = ἀνοίγω) =

ἦνοιξε. vallatum (vallum = χαράκιμα) χαρακωμένον, ὠχυρωμένον. regio = περιοχὴ, χώρα. manus = χεῖρ, δύναμις, fudit (fundo = χέω, καταβάλλω) = κατενίκησε. eiusdem = τοῦ ἰδίου, τοῦ Λουκούλου. ereptam esse et servatam esse = ἀπαρ. παθ. παρ. τῶν ρημάτων eripio (ἐξαπαύζω) καὶ servo (σώζω), ὑποκείμενα τῆς ἀπροσ. φράσεως laus est. depressa (deprimo = καταστρέφω) classis—victoria, qua depressa est classis, ἡ νίκη, διὰ τῆς ὁποίας κατεστράφη ὁ στόλος τῶν ἐχθρῶν. cum = πρόθ. μετὰ (τῶν φονευθέντων ἀρχηγῶν, διὰ τῆς ὁποίας δηλ. νίκης κατεστράφη ὁ στόλος καὶ οἱ ἀρχηγοὶ ἐφονεύθησαν). Quae quorum κλπ. ἢ φυσ. σειρά: fama pop. Rom. celebr. ab iis, ingeniis quorum haec (quae) efferuntur = ἡ φήμη δὲ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ὑμνεῖται ὑπὸ τούτων, διὰ τῶν πνευμάτων (τῆς ἰδιοφυίας) τῶν ὁποίων ταῦτα (τὰ τρόπαια κλπ.) ἐξάιρονται, ἐγκωμιάζονται. Mithridaticum bellum, ἐννοεῖ τὸν β' Μιθριδατικὸν πόλεμον (74-63) καὶ μάλιστα τὴν περίοδον αὐτοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔδρασεν ὁ προστάτης τοῦ ποιητοῦ Λούκουλλος. aperuit Pontum = διήνοιξε τὸν Πόντον. Πραγματικῶς μεγάλαι πόλεις, Σινώπη, Ἀμισός, Θεμίσκυρα, Εὐπατόρια, Ἡράκλεια κ.ἄ., ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν εἰς τὸν Λούκουλλον (72-70) Armeniorum copias 200 χιλ., τῶν ὁποίων ἠγείτο ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων Τιγράνης. Ἡ ρωμαϊκὴ δύναμις ἦτο τόσον μικρά, ὥστε ὁ Πλούταρχος διηγεῖται ὅτι ὁ Τιγράνης ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ εἶπεν· «Εἰ μὲν ὡς πρεσβευταί, πολλοὶ πάρρυσιν, εἰ δὲ ὡς στρατιῶται, ὀλίγοι». Ἐνταῦθα μὲ τὸ fundit ἐννοεῖ τὴν μάχην παρὰ τὰ Τιγρανόκερτα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀρμενίας, ὅπου ὁ Λούκουλλος κατενίκησε τὸν Τιγράνην (τὸ 69 π.Χ.), urbem Cyzicenorun. Ἡ πολιορκία τῆς πόλεως Κυζίκου, ἡ ὁποία ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἐν Προποντίδι ὁμωνύμου νήσου παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Μυσίας, μεθ' ἧς συνέδετο διὰ γεφύρας. Ταύτην ἀπῆλλαξε τῆς ἀπειλῆς τοῦ Μιθριδατοῦ ὁ Λούκουλος τὸ 73. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἔγινε καὶ ἡ ναυμαχία παρὰ τὴν Τένεδον.

22. putatur = νομίζεται. constitutus esse = ὅτι ἰδρύθη. at, νὰ συνδεθῇ μὲ τὸ certe = ἀλλὰ βεβαίως. huius = τοῦδε, τοῦ ζῶντος Κάτωνος, δηλ. τοῦ ἐπονομαζομένου Ὑτικαίου (Uticensis). proavus = πρόπαππος. decoro = καλλωπίζω, κοσμῶ, λαμπρύνω. in sepulchro.

Ὁ ἱστορικὸς Τίτος Λίβιος ἀναφέρει ὅτι ἔξω τῆς Ρώμης παρὰ τὴν πύλην τῆς Καπύης, ὅπου ἦτο τὸ μνημεῖον τῶν Σκιπιῶνων, ὑπῆρχον τρεῖς ἀνδριάντες, τῶν ὁποίων δύο ἀνῆκον εἰς τοὺς Σκιπιῶνας καὶ ὁ τρίτος εἰς τὸν ποιητὴν Ἐννιον. Ὅταν ἀνεκάλυψαν ὅμως τὸν τάφον τῶν Σκιπιῶνων, μάτην ἀνεζήτησαν τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἐννίου. Τὸ ρῆμα *putatur* (= νομίζεται, ὑπάρχει ἢ γνώμη) μαρτυρεῖ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἦσαν πολὺ βέβαιοι περὶ τοῦ πράγματος. *Maximi, Marcelli, Fulvii*. Ὁ πληθυντικὸς εἶναι ρητορικὸς τρόπος. Δὲν πρόκειται περὶ πολλῶν Μαρκέλλων, οὔτε Μαξιμῶν, οὔτε Φουλβίων. Μάξιμος εἶναι ὁ Κόιντος Φάβιος Μάξιμος ὁ ἐπονομασθεὶς *Cunctator* (μελλητής), ὁ ὁποῖος ἔδρασε κατὰ τοῦ Ἀννίβα καὶ εἶχεν εἰσαγάγει τὴν βραδεῖαν τακτικὴν πρὸς ἐξάντλησιν τοῦ ἀντιπάλου. Μάρκελλος εἶναι ὁ νικητὴς τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν Νώλαν καὶ ὁ πορθητὴς τῆς Σικελίας. Φούλβιος εἶναι ὁ Μᾶρκος Φούλβιος Νουμπίλιωρ, νικητὴς τῶν Αἰτωλῶν, ὑπάτος τὸ 189. Ὑπάρχει καὶ ἄλλος Φούλβιος, ὁ Κόιντος Φούλβιος Φλάκκος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν β' καρχηδονικὸν πόλεμον ἔλαβε τετράκις τὴν ὑπατείαν καὶ ἀνέκτησε τὴν Καπύην.

Κεφάλαιον 1.

illum-Ennium. haec = ταῦτα ἐποίησε, τὰ ἀνωτέρω. *hunc-Archiam. in hac* = ἐν τῇ Ἡρακλείᾳ. *eiicio* = ἐκβάλλω. *Rudinum* = τὸν ἐν Ρωδαιαῖς, διότι πατρὶς τοῦ Ἐννίου ἦσαν αἱ Ρωδαιαί, πόλις τῆς Καλαβρίας. Ἐκ τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ ρήτορος, ἀπὸ τοῦ ἐλάσσονος εἰς τὸ μείζον, ἐννοοῦμεν ὅτι αἱ Ρωδαιαὶ δὲν ἦσαν πόλις ἰσοπολιτείας (*civitas foederata*) ὅπως ἡ Ἡρακλεία. *recepertunt* = εἰς τὸν Ἐννιον τὸ πολιτικὸν δικαίωμα ἐδόθη τῇ μεσολαβήσει του Φουλβίου τὸ 184 π. Χ.

23. *Nam*. Αἰτιολογεῖ ὀλόκληρον πρότασιν παραλειπομένην, ὡς εὐκόλως νοουμένην. «Μήπως δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ τις ὅτι περισσοτέρου λόγου ἀξία εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις τῆς Λατινικῆς; ἀσφαλῶς ὄχι. Διότι, κλπ.» *percipi* (= *percipio*) = ὅτι δρέπεται, ἀποκτᾶται. *exiguus* = βραχύς, μικρός. *sane* = προφανῶς. *contineo* = συνέχω, περιορίζω. Ἡ ἔννοια ὅθεν ἂν τὰ κατορθώματά μας ἔχουν ὡς ὄριον τὰς ἐσχάτας χώρας τῆς οἰκουμένης, τοῦ κόσμου. Εἶναι ρητορικὴ ὑπερβολὴ δικαιολογουμένη ἐν μέρει ἐκ τῶν τελευταίων κατορθωμάτων τοῦ

Πομπηίου εἰς Ἀσίαν. eodem... quo = ἐκεῖ, ὅπου. tela = arma. manum = exercituum ἢ copiarum. quod = αἰτιολογικόν. cum... tum = καί... καί. scribitur = σχεδὸν ἀπροσώπως, γράφεται. de vita dimicant = περὶ ψυχῆς ἀγωνίζονται, ἀγωνίζονται μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των. periculorum et laborum γεν. ἀντικ. incitamentum = παρόρμημα πρὸς κινδύνους καὶ πόνους. Graeca-Latina. Μολονοῦ ὁ Κικέρων ὁμιλεῖ μετὰ τινος ὑπερβολῆς ἐνταῦθα καὶ διὰ τὸ συμφέρον τοῦ πελάτου του, ἐν τούτοις ἡ ὁμολογία τοῦ ρήτορος ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἔχουν μεγαλύτεραν ἀξίαν τῶν* λατινικῶν εἶναι πολύτιμος. Ἐπὶ ἀπόψεως εὐρυτέρας διαδόσεως βεβαίως τὰ λατινικὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχον ἀρχίσει νὰ ἐξαπλοῦνται εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ὁ ρήτωρ ὅμως κυρίως ὁμιλεῖ περὶ μείζονος ἀξίας. orbis terrae. Τοῦτο κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους θὰ δικαιολογηθῆι περισσότερον, διότι οἱ Ῥωμαῖοι πραγματικῶς διὰ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Καίσαρος εἰς τὴν Γαλατίαν, Γερμανίαν καὶ Βρεταννίαν ἤγγισαν τὰ ὅρια τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

24. Atque... tamen = καὶ ὅμως. qui = εἰσάγει ἀναφ. αἰτιολ. πρότασιν, διὰ τοῦτο τὸ qui = quia tu. praeconem = κήρυκα, ὑμητήν extitisset τοῦ exto = ὑφίσταμαι. contego = συγκαλύπτω. obruo = καταχώννυμι, κατακαλύπτω. quid = τί, διὰ νὰ εἰσαγάγῃ νέον παράδειγμα. cum virtute fortunam adaequavit = ἐξίσωσε πρὸς τὴν ἀρετὴν του τὴν τύχην, ὑπῆρξε δηλ. τόσον τυχερὸς ὅσον καὶ ἀνδρεῖος. contio = σύνοδος, συνέλευσις. viri = δηλ. οἱ στρατιῶται τοῦ Πομπηίου. rustici = ἀγρόται. milites = στρατιῶται, ἐπομένως καὶ ἐκ τῆς προελεύσεώς των (rustici) καὶ ἐκ τοῦ εἴδους τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν διῆγον (milites) ἀνίκανοι νὰ κρίνουν περὶ τῆς ἀξίας τῶν ποιητικῶν ἔργων. dulcedo = γλυκύτης. particeps = μέτοχος. illud, δηλ. τὴν ἀπονομήν τοῦ δικαιώματος τοῦ πολίτου. approbo = ἐπιδοκιμάζω. Sigeo. Τὸ Σίγειον, ἀκρωτήριον εἰς τὴν Τρωάδα ὅπου λέγεται ὅτι ἦτο ὁ τάφος τοῦ Ἀχιλλέως. Magnus. Ἡ κολακεία ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Πομπηίου, ὁ ὁποῖος ἠρέσκετο ἀκούων νὰ ὀνομάζεται μέγας μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ ἐπώνυμον αὐτὸ πρῶτος ἔδωκεν εἰς τὸν Πομπηίου, ἐνῶ ἦτο ἀκόμη 24 ἐτῶν, ὁ Σύλλας. Ἐκτοτε παρέμεινεν ὡς σταθερὸν ἐπίθετον τοῦ Πομπηίου, ὅπως μαρτυροῦν καὶ νομίσματα τῶν χρόνων

ἐκείνων. Theophanem Mitylenaeum = Θεοφάνης ὁ Μιτυληναῖος συχνὰ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος. Ἦτο ἔμπιστος καὶ ἀγαπητὸς τοῦ Πομπηίου. Οἱ Μιτυληναῖοι μετὰ τὸν θάνατόν του τοῦ ἀπένειμαν θείας τιμᾶς. civitate donavit Τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχε μόνον ὁ Ρωμαϊκὸς λαός, ἀλλὰ δι' εἰδικῶν νόμων παρεχωρήθη τοῦτο εἰς τοὺς μεγάλους στρατηγούς, τὸν Μάριον, τὸν Πομπήϊον. Ἄλλοι πάλιν, ὅπως ὁ Σύλλας, ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Ἄντωνιος ἐσφετερίσθησαν τὸ δικαίωμα τοῦτο ἄνευ νόμου κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

25. credo = πιστεύω. Ἡ φυσικὴ σειρά τῶν λέξεων non potuit perficere, ut ab aliquo imperatore civitate donaretur. Τὸ ἐπιχείρημα εἶναι ὅτι ὁ ᾽Αρχίας, ἐν ἧ περιπτώσει δὲν εἶχεν ἀποκτήσει διὰ τῶν νόμων τὸ δικαίωμα, θὰ ἦτο πολὺ εὐκόλον νὰ τὸ λάβῃ παρὰ τινος στρατηγοῦ. hunc = τὸν ᾽Αρχίαν. libellum = ὑποκοριστ. τοῦ liber = βιβλιάριον. malus = ταπεινός, ἀδόκιμος. subjicio = ὑποβάλλω. tantummodo = τόσον μόνον, ἀναφέρεται εἰς ὅλην τὴν φράσιν· διότι ἐπιγραμμα πρὸς τιμὴν του εἶχε κάμει, τόσον μόνον, διὰ ἐναλλασσομένων στίχων ὀλίγον διαφερόντων ἀλλήλων κατὰ τὸ μῆκος. fecisset = ὑποτ. μετὰ τὸ quod, διότι δεικνύει τὴν σκέψιν τοῦ ποιητοῦ. iubere = ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ videbamus. ea condicione = ἀλλ' ὑπὸ τοῦτον τὸν ὄρον. qui = cum iis, αἰτιολογικὴ ἀναφ. πρότασις. sedulitas = φορτικότης. tamen = ἀντιτίθεται εἰς τὸ mali poetae: τὴν φορτικότητα ἑνὸς ταπεινοῦ (ἀσήμου) ποιητοῦ ἐθεώρησεν ἐν τούτοις virtutem = τὴν ἀρετὴν, τὴν ἰκανότητα ἐν τῷ γράφειν. Sulla = ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας, ὁ ὁποῖος ἀπένειμε τὸ πολιτικὸν δικαίωμα εἰς τὸν ἐκ Μασσαλίας Ἀρίστωνα καὶ ἑννέα κατοίκους τῶν Γαδείρων. vendebat = ὁ Σύλλας ἐπώλει τὰ πράγματα τῶν προγεγραμμένων πολιτῶν. Ὁ Σύλλας ἐξέθετεν εἰς πώλησιν διὰ κήρυκος (per praeconem), ἐνῶ ὁ ἴδιος κατὰ Πλούταρχον «δεσποτικῶς ἐπὶ βήματος ἐκαθέζετο».

26. per se = δι' ἑαυτόν, ἀφοῦ ἦτο familiarissimus. qui = ἀναφ. αἰτιολογικόν. ut natis. natis, τοῦ nascor = γεννῶμαι. pinguis = παχυλός, τραχύς. peregrinus = ξενικός. Q. Metello Pio = ὁ Κ. Μέτελλος Πίος, ὁ ὁποῖος ἐσυγγένευε μὲ τοὺς Λουκούλλους, διότι ἡ ἀδελφὴ τοῦ Κ. Μετέλλου τοῦ Νουμιδικοῦ καὶ ἐπομένως θεία τοῦ Μετέλλου Πίου, ἦτο μήτηρ τῶν δύο Λουκούλλων. Ὁ Μέτελλος κατὰ

τὴν ἀνθυπατείαν τοῦ εἰς τὴν Ἰσπανίαν (79-71) διεξήγαγε σφοδροῦς ἀγῶνας κατὰ τοῦ Σερωρίου. Ἠρέσκετο εἰς τοὺς ποιητὰς τῆς στιγμῆς καὶ ἐδέχετο νὰ τοῦ ἀπονέμονται θεῖαι σχεδὸν τιμαὶ διὰ σπονδῶν καὶ θυσιῶν καὶ ἐστεφανοῦτο διὰ χρυσοῦ στεφάνου ἀπὸ Δόξας, αἱ ὁποῖαι κατήρχοντο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐν μέσῳ βροντῶν. Cordubae = Κορδοῦη, πόλις τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Ῥωμαῖοι γενικῶς κατεφρόνουν τοὺς ἐξ Ἰσπανίας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι κακῶς ἐχειρίζοντο τὴν λατινικὴν. Ἐν τούτοις ὀλίγον βραδύτερον ἢ Ἰσπανία ἐπρόκειτο νὰ χαρίσῃ εἰς τὰ ρωμαϊκὰ γράμματα τρεῖς μεγάλους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, τὸν Σενέκαν, τὸν Λουκανὸν καὶ τὸν Κοϊντιλιανόν.

Κεφάλαιον 11.

obscurari = νὰ ἐπισκοτισθῇ. optimus quisque = πᾶς ἄριστος. de contemnenda gloria = ἔλιξις ἀντὶ de contemnendo gloriam = περὶ καταφρονήσεως τῆς δόξης. in eo = ἀσύνδετον, διότι εἶναι ἐπεξήγησις τοῦ προηγουμένου. praedicatio = ἐγκώμιον. nobilitas = ἐπισημότης, δόξα (gloria). despicio = ὑπερορῶ, καταφρονῶ. praedicari ac nominari = ἀπροσώπως, νὰ προσγίνεται ἐγκώμιον καὶ δόξα.

27. monumentorum = τῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα ἴδρυσεν αὐτός. aditus = τὰς εἰσόδους. comite = ὡς ἀφ. ἀπόλυτος, συνοδεύοντος τοῦ Ἐννίου. consecrare = νὰ ἀφιερῶσῃ. quare. Τὸ συμπέρασμα τοῦ ρήτορος εἶναι διάφορον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀνεμένομεν ἐκ τῶν δύο προηγουμένων παραδειγμάτων, ὅτι δηλ. ὁ Φούλβιος ὡς μέσον δόξης εὗρε νὰ τιμῆσῃ τὰς Μούσας καὶ τοὺς ποιητὰς. Ὑπερπηδῶν τὸ συμπέρασμα τοῦτο προχωρεῖ περαιτέρω εἰς ἄλλο, ὅτι καὶ οἱ δικάζοντες σήμερον τὸν Ἀρχίαν εἶναι πολὺ φυσικὸν νὰ θέλουν νὰ συνδέσουν τὸ ὄνομά των μὲ τὴν σωτηρίαν ἐνὸς ἐνδόξου ποιητοῦ. armati-togati. Ἡ ἀντίθεσις ἐγένετο ἐπίτηδες. Οἱ ἄνδρες τοῦ πολέμου εἶναι δύσκολον νὰ σκέπτονται εἰς τὰ τραχέα ἔργα των τὰς Μούσας, ἐνῶ οἱ τηβεννοφόροι δικασταὶ ἐν εἰρήνῃ ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ τιμοῦν αὐτάς. abhorreo = ἀφίσταμαι, ἀποτρέπομαι. Decimus Brutus, ἕπατος τὸ 138 π.Χ., ἦτο ρήτωρ καὶ γενικώτερον φίλος τῶν γραμμάτων. Acci. L. Attius, ἐκ Πισαύρου τῆς Ὀμβρικῆς (170-84 π.Χ.). Ἐγραψε τραγωδίαν. Ful-

vius = ὁ νικητὴς τῶν Αἰτωλῶν. Ὁ Ἔννιος τὸν συνώδευσε εἰς τὴν ἔκστρατείαν καὶ παρευρέθη εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀμπρακίας (189).

28. id = τοῦτο, νὰ θεραπεύετε δηλ. τοὺς ποιητάς. verumtamen = ἀλλ' ὅμως. atque... et... que = συνδέονται τρεῖς ἔννοιαι, καί... καί... καί... inchoavit = ἤρξατο, ἐπομένως δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη. quibus = θὰ ἐννοήσωμεν ὄχι τοῦ versibus, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον τῆς προηγουμένης προτάσεως, ὅτι δηλ. ἐπεχείρησε διὰ στίχων νὰ ὑμνήσῃ καὶ ἤρχισεν. Ἐπομένως «τούτου ἀκουσθέντος». adornavi = τοῦ ἔδωκα ὅλα τὰ μέσα (διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τοῦτο τὸ ποίημα). qua detracta = ταύτης δὲ ἀφαιρεθείσης, ἀποσπασθείσης (δηλ. τῆς ἀμοιβῆς). Ἡ μετοχὴ ὑποθετικὴ = ἂν ἀφαιρεθῆ. curriculum = ἄρμα καὶ μεταφορικῶς σταδιοδρομία.

29. Ὁ Κικέρων γενικεύει ἐδῶ τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν ἐξέφρασε προηγουμένως μόνον δι' ἑαυτόν. praesentiret in posterum = πλεονασμός, προησθάνετο εἰς τὸ μέλλον. et si... terminaret = ἂν ἐτερμάτιζεν. iisdem regionibus... quibus = εἰς ταύτας τὰς περιοχὰς (ὄρια), εἰς τὰς ὁποίας. circumscriptum est = εἶναι περιγεγραμμένον, περιωρισμένον nec-neque-nec = οὔτε... οὔτε... οὔτε. frango = θραύω. angō = ἄγχω, πνίγω (κοινῶς πνίγομαι ἀπὸ φροντίδας). nunc, ἔνν. τὸ vero = νῦν δέ, τώρα ὅμως. insideo = ἐπικάθημαι. virtus = εὐγενὴς ὁρμή. stimulis gloriae = διὰ τῶν κέντρων τῆς δόξης. non esse mittentam = ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀπολεσθῆ. nominis = γεν. ἀντ. εἰς τὸ commemorationem = ἡ ἀνάμνησις τοῦ ὀνόματός μας adaequo = ἐξισῶ. posteritas = ὁ μετέπειτα χρόνος.

Κεφάλαιον 12.

30. versamur = ἀναστρεφόμεθα. ut σύνδεσον μὲ τό arbitremur = ὥστε νὰ νομίζωμεν. omnia nobiscum = πάντα μεθ' ἡμῶν, δηλ. animus, corpus, commemoratio nominis nostri. cum = καίτοι. otiosus = ἀπράγμων, σχολαῖος. spiritum duco = ἀναπνέω. Ἡ ἐξηγήσις καίτοι μέχρι τοῦ ἐσχάτου διαστήματος (τῆς ζῶης μας) οὐδὲν ἄλλο γομεν ἢ σὺχος καὶ ἀπόνως. summis ingeniis = viris summo ingenio praeditis = ὑπὸ ἀνδρῶν πεπρωκισμένων δι' ὑψίστου πνεύματος.

expressam = ἐκτυπωθεῖσαν καὶ politam = καλλιτεχνηθεῖσαν. vero = τῷ ὄντι. in gerendo = ἐν τῷ πράττειν, καθ' ὃν χρόνον τὸ ἔπρατον. spargo = σπείρω. dissemino = διασκορπίζω. Ἡ ἔκφρασις διὰ τῶν ῥημάτων τούτων γίνεται ποιητική: sive-sive = εἴτε-εἴτε. affutura est... pertinebit = ὁ α' περιφραστικός μέλλον δεικνύει τὸ μελλοντικῶς ἀρέβαιον, ἐνῶ ὁ β' ἀπλοῦς τὸ μελλοντικῶς βέβαιον καὶ τὴν πεποιθήσιν τοῦ ῥήτορος. affutura est, τοῦ absum = ἄπειμι. imagines. Ἰδιαιτέρως διὰ τοὺς Ῥωμαίους imagines ἦσαν καὶ τὰ κήρινα ὁμοιώματα τῶν προγόνων τὰ τοποθετημένα εἰς τὸ ἄτριον τῶν οἰκιῶν.

31. quare = δι' αὐτοῦ εἰσάγεται τὸ συμπέρασμα ὅλου τοῦ λόγου. pudor = σωφροσύνη. amicorum = νὰ συνδεθῆ μετὰ τοῦ dignitate cum tum = τόσον... ὅσον, καί... καί, ἀντὶ νὰ εἴπῃ. ab amicis cum illustribus tum vetustis = ὑπὸ φίλων καὶ ἐπιφανῶν καὶ ἀρχαίων. convenit, ἀπρόσ. ἀρμόζει. existimo = θεωρῶ, νομίζω. causa vero eius modi quae = cuius causa sit eius modi ut ea... cauca = ὑπόθεσις. recentibus = τοὺς προσφάτους οἰκείους κινδύνους καὶ ἡμετέρους καὶ ὑμετέρους· ἐννοεῖ τοὺς ἐκ τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα. profiteor = ὑπισχνοῦμαι. eo numero ἀντὶ est e numero eorum, qui... sunt habiti = πληθ. διότι τὸ numero εἶναι περιληπτικὸν = ἐθεωρήθησαν. itaque dicti = et tales dicti sunt = καὶ τοιοῦτοι ὠνομάσθησαν. accipiat = νὰ συνδεθῆ μετὰ τὸ προηγούμενον ut eum. potius = magis = μᾶλλον. humanitas, ἐνταῦθα ἐπιείκεια, ὅπως καὶ τὸ acerbitas = αὐστηρότης.

32. quae = οὐδ. ὅσα. pro = κατά, συμφώνως. confido = πέπεισμαι, ἐν τῇ ἀντιθέσει πρὸς τὸ spero. iudicialis = δικανικός. communiter = κοινῶς, γενικῶς. quae firme... ἔρμηνεῖα· ὅσα δὲ ὠμίλησα, ἀσφαλῶς μακρὰν ἔμοῦ καὶ τῆς δικανικῆς συνηθείας καὶ περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνδρὸς καὶ γενικῶς περὶ αὐτῆς τῆς σπουδῆς.

*Ανάδοχος ἐκτύπωσης: Ἑλληνική Ἑκδοτική Ἑταιρία Α. Ε.
Ἑργοστάσιον Γραφικῶν Τεχνῶν — Παπαδιαμαντοπούλου 44.

024000020122

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦ. ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ

ΔΡΧ. 15.—

ΔΙΑ ΤΑΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΔΡΧ. 16.50